

skaut

„Nejsem žádná socka...”

Jak pracovat s dětmi se sociálním znevýhodněním v prostředí skautských oddílů

Skauting
pro všechny

Skauting – příležitost skutečně pro všechny!

Obsah

Sociální znevýhodnění ve skautských oddílech	4
Děti z rodin s nízkým ekonomickým statutem	7
Chudoba	7
Sociální vyloučení	7
Příčiny sociálního vyloučení	7
Nejčastější potřeby dětí z rodin s nízkým ekonomickým statutem	8
Jak k nim přistupovat, když přicházejí do oddílu?	9
Na koho se můžeme obrátit pro pomoc	10
Děti z nefunkčních rodin	11
Význam rodiny pro zdravý vývoj dítěte	11
Formy nevhodného zacházení s dítětem	12
Možnosti prevence v oddíle	13
Přechodná nefunkční období rodiny	14
Nejčastější potřeby dětí z nefunkčních rodin	14
Na koho se můžeme obrátit pro pomoc	15
Děti v náhradní výchově	17
Nejčastější potřeby dětí v náhradní výchově	18
Jak podpořit jejich úspěšné zapojení do oddílu	18
Na koho se můžeme obrátit pro pomoc	20
Děti s odlišnou národností, mluvící odlišným jazykem	21
Jak jim usnadnit zapojení do skautského oddílu	22
Na koho se můžeme obrátit pro pomoc	22
Děti z odlišného náboženského a kulturního prostředí	24
Jak pro ně můžeme uzpůsobit chod oddílu	25
Na koho se můžeme obrátit pro pomoc	26
Poruchy chování a emocí	28
Co je to porucha chování	28
Charakteristika dítěte s poruchou chování	28
Příčiny poruch chování	29
Nejčastější potřeby dětí s poruchou chování a emocí	30
Na koho se můžeme obrátit pro pomoc	31
Mnohonásobná identita v současném pojetí multikulturní výchovy	33
Kulturně-standardní přístup	33
Transkulturní přístup	33
Sociální znevýhodnění a finance	35
Fundraising	36
Příspěvky územních samospráv	37
Příspěvky nadací a nadačních fondů	37
Dotace ze státního rozpočtu	37
Dotace ze zdrojů Evropské unie	37
Sponzoring	38
Kde získat informace	38

Sociální znevýhodnění ve skautských oddílech

Nedávno jsme se na jedné víkendové akci setkali s vedoucími oddílů, do kterých chodí děti se znevýhodněním nebo s postižením. První večer jsme seděli v kruhu a naše otázka k účastníkům zněla: „Jmenujte, jaké specifické potřeby mohou mít děti, které přicházejí do skautských oddílů?“. Dokončili jsme první kolo odpovědí a začali jsme přidávat další odpovědi v druhém kole. „Dítě z neúplné rodiny,“ zaznělo vedle mě. „Dítě, jehož rodiče jsou alkoholici“, „dítě z pěstounské rodiny“. „No jo, vždyť tohle dítě máme taky,“ ozýval se často někdo z účastníků. Většina témat, kterých se tohle zjištění týkalo, pocházela z oblasti, kterou můžeme souhrnně označit jako takzvané sociální znevýhodnění. Je to téma, které nám může na první poslech znít vzdáleně a cize. Děti, které máme v oddíle, se však může týkat velmi často a stojí za to, aby se v něm každý vedoucí orientoval a věděl, jak může s dětmi, které jsou nějak sociálně znevýhodněné, pracovat.

Téměř každý den můžeme číst v novinách zprávy o finanční krizi, úsporných opatřeních nebo doporučení, co je právě pro nás to nejlepší, co bychom si určitě měli koupit. Tento trend se jistě musí dotýkat i dnešních dětí. Ty se tak stále častěji srovnávají podle toho, co kdo má, co nemá, co si může a nemůže koupit. Zároveň se dnešní děti narodily do světa, ve kterém se prostě nemohou vyhnout tomu, že se budou pravidelně setkávat s lidmi z jiných zemí nebo s odlišným náboženským vyznáním. Stejně tak stále přibývá rozpadlých rodin a situací, kdy děti vyrůstají bez rodičů v některé z institucí náhradní výchovy.

Škála dětí, kterých se týká naše příručka (a které tedy mohou být nějakým způsobem sociálně znevýhodněné), je tedy velmi široká. Může jít například o:

- dítě, jehož rodiče delší dobu nemohou sehnat práci a musí šetřit každou korunu,
- dítě, které vyrůstá samo s matkou, kdy otec od rodiny odešel, protože si s manželkou dlouhodobě nerozuměli,
- dítě, jehož rodiče jsou cizinci, kteří přišli do České republiky za prací a chtějí se tu usadit,
- dítě, které vyrůstá v dětském domově, ale jeho vychovatel se domluvil se skautským oddílem, že do něj může začít chodit,
- dítě, jehož rodiče jsou muslimové, kteří praktikují většinu ze zásad islámu
- a mnoho dalších.

Mnoho dětí, které bychom mohli zařadit do skupiny dětí se sociálním znevýhodněním, již dnes do skautských oddílů dochází. Ukázaly to například výsledky prvního výzkumu Sondy do Skautského světa z března 2012. Podle tohoto výzkumu jsou v současnosti v Junáku téměř **4000 dětí s některou specifickou potřebou** (jde o necelou jednu pětinu všech dětí ve věku 6–15 let). Vedoucí, kteří uvedli, že do jejich oddílů dochází dítě se specifickou potřebou, za takové označili **v 17,5% dítě ze sociálně slabé rodiny** (byla to vůbec nejčastěji uváděná specifická potřeba). Více než sedm procent z dětí se specifickou potřebou v Junáku (7,7%) jsou **děti z náhradní výchovy (pěstounská péče, dětské domovy)**. O něco méně (7,3%) je **dětí z odlišného sociokulturního prostředí (s odlišnou národností nebo náboženstvím)**.

Typ specifické potřeby	%
dítě ze sociálně slabé rodiny	17,5
dítě s chronickým onemocněním (cukrovka, epilepsie, astma nebo jiné onemocnění)	15,1
dítě s hyperkinetickou poruchou (ADHD, „hyperaktivní dítě“)	14,8
dítě s vadou řeči nebo zhoršenou schopností komunikace	8,5
dítě z náhradní výchovy (pěstounská péče, dětské domovy)	7,7
dítě z odlišného sociokulturního prostředí (odlišná národnost, jazyk, náboženství)	7,3
dítě s mentálním postižením	6,5
dítě s autismem či Aspergerovým syndromem	5,9
dítě se zrakovým postižením (když brýle plně nekompenzují „běžný“ zrak)	5,8
dítě s tělesným postižením	5,6
dítě nedoslýchavé či neslyšící	5,4

(Sondy do Skautského světa I., březen 2012, str. 4)

Každé z těchto dětí má své specifické potřeby, které bychom se měli snažit naplnit, aby se dítě v oddíle cítilo dobře. Tato příručka se vám pokusí tyto potřeby podrobněji popsat a nabídne i některé praktické návody na to, jak můžete tyto potřeby dětí naplňovat. Jak už jsme uvedli, sociální znevýhodnění je velmi časté a můžeme se s ním setkat téměř v každém oddíle. Při práci s dětmi se sociálním znevýhodněním tak často může jít o zdánlivé drobnosti, které můžeme v oddíle změnit či nastavit, ale ty pak mohou opravdu hodně pomoci.

V úvodu je také důležité připomenout, že se u dětí v oddíle často může kombinovat hned několik z výše uvedených znevýhodnění – můžete mít v oddíle skauta z rodiny cizinců, kteří vyznávají jiné náboženství než křesťanství, nebo skautku, která bude z chudé pěstounské rodiny. Bude proto třeba, abyste kombinovali několik doporučených postupů a hledali vyvážení mezi těmi, které si mohou i trochu protřečít. Žádný z postupů zároveň nikdy nebude univerzálně platný a vždy bude velmi záležet na vašich předchozích zkušenostech, na tom jaké další informace si dovedete získat a kam se případně obrátíte o pomoc či radu.

Právě vy jako vedoucí oddílů jste těmi, kteří mohou v oblasti sociálního znevýhodnění napomoci spoustě věcí. Musíte ale mít chuť dělat něco, co může přinášet práci navíc, musíte vědět jak na to, zkrátka a dobře – musíte být připraveni!

Honza

Máme ve středisku jedno vlče, říkáme mu třeba Honzík. Vyrůstá od malička s matkou, jejím starším bratrem, babičkou a dědou ve starém domě, který je ve velmi špatném technickém stavu. Otec se k Honzovi od jeho narození nehlásí. Nikdo z rodiny nepracuje, pobírají sociální dávky, jen v létě chodí občas na brigády. Na schůzky často přichází bez věcí a ušmudlaný. Na schůzky chodí Honzík pravidelně a viditelně se mu v družině vlčat líbí. Do našeho střediska chodí již druhým rokem. S Honzíkem mají vedoucí občas víc práce, protože nemá z domova

osvojené všechny základní dovednosti a návyky. Neuměl si například zavázat tkaničky, složit jednoduché puzzle anebo se nechtěl s ostatními dětmi o nic dělit. V řadě z těchto věcí ale udělal za ty necelé dva roky úžasné pokroky.

Jeho složitější situace se projevuje ve chvíli, kdy máme jet na výpravu, která stojí peníze. Těch u nich v rodině nikdy není moc nazbyt. Letos na podzim se nám ale i přesto podařilo dostat Honzík na jeho první výpravu s přespáním.

Honzík měl také v minulém roce úplně odpuštěnou registraci, letos jsme se s jeho maminkou domluvili na tom, že může zaplatit o dva měsíce později.

Hodně dbáme na to, aby se děti něčemu takovému neposmívaly a nezesměšňovaly nikoho kvůli tomu, jak vypadá. Je to rozhodně lepší řešení, než aby si děti za Honzíkovými zády šuškal.

— *Pů, středisko Starý Kolín*

Děti z rodin s nízkým ekonomickým statutem

Jedním z faktorů sociálního znevýhodnění je i nízká finanční úroveň rodiny, ve které dítě žije. Často je tato situace nazývána chudobou, nutno však říci, že nepřesně. Finanční nedostatečnost je jen jednou podobou chudoby. Abychom tématu hlouběji porozuměli, vysvětlíme si v následujících řádcích základní pojmy – dozvíme se, co je chudoba, kultura chudoby a sociální vyloučení. Třebaže se může zdát obsáhlé vysvětlování těchto pojmů zbytečné, pomůže nám porozumět dětem, které z tohoto prostředí do oddílu přicházejí.

Chudoba

Obecně přijímaná koncepce chudoby neexistuje. Kritéria chudoby jsou závislá na tradici a na aktuální koncepci sociální spravedlnosti. Dříve běžně užívanými měřítky chudoby byly úroveň příjmu a úroveň spotřeby. Komplexnější, novější měřítka představují dohodnuté standardy minimálních potřeb – např. minimální spotřební koš zahrnující statky a služby pro důstojné přežití. V nejširším pojetí zahrnujeme vedle výše příjmu i dostupnost veřejných služeb (sociální služby, zdravotnictví, školství atd.) k naplnění tzv. primárních potřeb člověka. Absolutní chudobou je potom označován stav, kdy si člověk vzhledem k nedostatku zdrojů není schopen zajistit sociální a fyzické přežití (uspokojivou potravu, bydlení, vzdělání apod.)

Sociální vyloučení

Pojem sociální vyloučení se poprvé objevil v 70. letech 20. století ve Francii, kdy bylo potřebné terminologicky označit a popisovat dlouhodobé postavení některých občanů na okraji moderní společnosti, kteří byli odříznuti od pracovních příležitostí a od záchranné sociální sítě. Ačkoli byla jednotlivým prvkem těchto lidí materiální chudoba, toto označení nebylo dostatečné.

Termínem sociální vyloučení (exkluze) označujeme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zcela zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání.

Americký sociolog Lewis v roce 1966 uveřejnil tzv. teorii kultury chudoby, která vycházela z tvrzení, že lidé žijící v nucných podmínkách industriální společnosti jsou nuceni se těmto podmínkám přizpůsobit vytvořením specifických hodnot a norem chování. Toto chování lze poté chápat jako svébytnou kulturu, do níž jsou další generace chudých rodin dále socializováni. Za charakteristické projevy tzv. kultury chudoby jsou pokládány především životní strategie zaměřené na přítomnost, neexistenci soukromého vlastnictví, nízkou sociální organizaci, tendenci k sociální patologii a nedůvěru k okolnímu světu. I když se v této době jednalo o revoluční postoj k problematice chudoby, v průběhu dalších let se pohled na tuto problematiku rozvinul do komplexnější podoby. Chudoba totiž může být jen jedním z mnoha faktorů, které uvrhají jednotlivce a rodiny do života na okraji společnosti, avšak poukazuje především na materiální nedostatky a opomíjí příčiny tohoto nedostatku, stejně tak jako další jevy. K životu v sociálním vyloučení může stejným dílem přispívat diskriminace, dlouhá nezaměstnanost, nízké vzdělání, nevyhovující bydlení nebo i nemoc.

Příčiny sociálního vyloučení

Vnější příčiny – jsou to vlivy, které nemohou sociálně vyloučení lidé ovlivnit vlastním jednáním (nebo jen obtížně), jsou dány širšími společenskými podmínkami nebo vyplývají z jednání lidí žijících mimo

sociální vyloučení. Do této oblasti můžeme zahrnout např. trh práce, ekonomickou situaci společnosti, sociální a bytovou politiku státu a místní samosprávy, stigmatizaci apod.

Vnitřní příčiny – jsou jevy, které jsou důsledkem jednání konkrétních osob, kterých se sociální vyloučení týká. Oni sami mohou vlastním chováním situaci sociálního vyloučení způsobovat či ji posilovat. Toto individuální chování je často důsledkem vnějších příčin. Do této kategorie můžeme zařadit neschopnost dlouhodobě hospodařit s penězi, apatii a nízkou motivaci k řešení své situace, ztrátu pracovních návyků u dlouhodobě nezaměstnaných apod.

Laicky řečeno – proces sociálního vyloučení je začarovaný kruh akcí a reakcí, jejichž výsledkem je stále silnější propad člověka na sociální dno.

Projevem sociálního vyloučení je tedy například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených částech obcí (ghettech), nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení se často vytváří specifické hodnoty a normy, mezi něž patří například důraz na přítomnost, neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci.

Nejčastější potřeby dětí z rodin s nízkým ekonomickým statutem

Život v sociálním vyloučení či sociálně vyloučené lokalitě se na dětech, které zde žijí, bezesporu projevuje a jejich život je na míle vzdálený naší ideální představě šťastného dětství. Děti jsou již od narození konfrontovány s chudobou, mnohdy až absolutní – rodina nemá co jíst, kde bydlet, nemůže si dovolit koupit dítěti to, co je v jiné rodině považováno za standardní. Dítě je potom svými vrstevníky označováno za „socku“, je vystaveno posměchu. Nedostatek finančních prostředků se projevuje nejen v základních potřebách, jako je kvalita potravy, oblečení, vybavení bytu, ale také ve formě trávení volného času dítěte – rodiče nemají peníze, aby dítěti ve větší míře kupovali hračky, školní pomůcky, platili nejrůznější kroužky a výlety.

Život v sociálním vyloučení přináší i ztíženou dostupnost potřebných institucí a služeb – např. lékař, školka, škola, poradny, úřady, kino, bazén, divadlo. Tato omezená dostupnost s sebou nese určitou izolaci a uzavřenost mezi lidmi, kteří jsou ve stejné situaci. Vývoj dítěte je nižší mírou podnětů ovlivněn, můžeme mluvit o podnětové deprivaci. U těchto dětí se setkáváme s nižší slovní zásobou, „nešikovností“ spojenou s málo rozvinutou jemnou motorikou, výraznou netrpělivostí, neklidem a nízkou schopností se soustředit, mnohdy může netrpělivost přecházet do projevů agrese.

Odlišnosti najdeme i v rodinném uspořádání – většinou žije dítě ve větší skupině, která obývá malý prostor a dítě tedy nemá vlastní soukromí, nemá svůj vlastní pokoj nebo svůj stůl. Nemá vlastní hračky, je zvyklé o ně bojovat se sourozenci či dalšími dětmi, a když už má něco „svého“, není ochotno se dělit.

Jedním z nejvýraznějších specifíků sociálního vyloučení je absence vzorů mimo toto prostředí způsobená velmi omezeným sociálním kontaktem s okolním světem. Děti se proto plně adaptují na podmínky sociálního vyloučení a přebírají vzorce chování od svých rodičů, sousedů a vrstevníků žijících v okolí, které jsou však odlišné od ostatní populace. Za úspěšného je považován člověk, který se o sebe

dokáže postarat a má se dobře – a to i bez ohledu na legálnost získaných prostředků (může se jednat o nelegální práci, ale i krádeže, podvody apod.). V tomto světě není vzdělání výraznou hodnotou, rodiče mnohdy považují školu za zbytečnou. Zažívali sami zklamání nad tím, že oni (nebo jejich příbuzní) ani s dokončenou střední školou na trhu práce neuspěli, proto své děti k důslednému studiu nemotivují. V současné době už můžeme mluvit o generaci, která nikdy nezažila, že by někdo z rodiny pravidelně docházel do zaměstnání. Se vzděláváním dětí souvisí i problematika častého zařazování těchto dětí do praktických škol, neboť pedagogicko-psychologická diagnostika nedokáže zohlednit sociální znevýhodnění dítěte a to pak v testech dosahuje nízké úrovně. U dětí se také mnohem častěji setkáváme s poruchami učení a poruchami chování, což může být způsobeno i špatnými stravovacími návyky či užíváním alkoholu jejich matkami během těhotenství a kojení.

V sociálně vyloučených lokalitách se také setkáváme ve větší míře se sociálně patologickými jevy, se kterými jsou děti od útlého dětství konfrontovány. Děti mnohdy vyrůstají v kriminogenním prostředí, setkávají se s lidmi závislými na alkoholu či jiných drogách a celou řadu přestupků či drobných trestných činů považují za normu (např. krádež čokolády v obchodě).

Nyní už víme, s čím se děti žijící v sociálním vyloučení potýkají. Je evidentní, že jejich startovní čára, např. při nástupu do školy, není úplně stejná jako u jejich vrstevníků ze stabilních rodin. Již od dětství jsou konfrontovány s celou řadou problémů a jejich dětství také končí mnohem dříve.

Jaké ale mají tyto děti speciální potřeby? Mohly bychom říci, že stejně jako každé jiné dítě – chtějí zažívat pocit úspěchu, cítit se bezpečně, zažívat radost, mít kamarády... V oddílu může ale takovéto dítě vyčnívat, mít problémy se zapojením do kolektivu, respektováním zažitých oddílových pravidel, více zlobit či se prát s ostatními dětmi. Ze strany ostatních dětí se můžeme setkat s posměchem, vyčleňováním tohoto dítěte nebo s horšími formami šikany.

Jak k nim přistupovat, když přicházejí do oddílu?

Pro zapojení dítěte není třeba volit žádné speciální přístupy. Významnou roli však má ale uvědomění si vlastních postojů a chuti k práci s těmito dětmi – a to v rámci celého vedení oddílu. Zároveň bychom měli kriticky posoudit stav oddílu, jeho schopnost přijmout nováčky a otevřenost k odlišnosti, případně identifikovat xenofobní nálady. Do programu je vhodné zahrnovat průběžně aktivity zaměřené na eliminaci předsudků, posílení oddílového ducha a pochopení rozdílnosti lidí.

Nedílnou součástí úspěšného začlenění dětí do oddílu je **důkladné poznání dítěte a vhodná komunikace** se všemi členy oddílu a také s rodiči dětí. Vůdce by měl být schopen vhodným a citlivým způsobem dětem vysvětlit specifika integrovaného dítěte, zajišťovat jeho začlenění do kolektivu a vhodnou podporu od ostatních dětí. Tato pozornost by však měla být přiměřená a adekvátní. Zvláště v případě sociálního znevýhodnění, kdy o řadě problémů z rodinného prostředí dítěte nemusí ostatní členové oddílu vůbec vědět a dítě to tají, nebo naopak není vhodné některá témata příliš akcentovat. Na paměti bychom měli vždy mít komfort znevýhodněného dítěte tak, abychom mu přílišnou pozorností spíše neublížili. Nejvhodnějším nástrojem pro posouzení je „selský rozum“ a vcítění se do situace dítěte – skutečně bych chtěl, aby všechny děti věděly, co se děje u mě doma? Třeba že je můj táta alkoholik, bije mámu a všechny peníze propije?

Osobně se mi velmi osvědčilo **věnovat čas návštěvě rodičů nováčka u nich doma**. Měla jsem tak prostor získat celou řadu podstatných informací – o místě, kde dítě vyrůstá a o jeho rodinném zázemí. Navázala jsem s rodiči osobní kontakt, který je oboustranně velmi důležitý. Pakliže vám rodiče důvěřují, sdělí vám mnohem více, než když jste jen vedoucím, kterého vidí jednou týdně při předávání dítěte. Je nutné si uvědomit, že za příčiny sociálního znevýhodnění se i rodiče často stydí – skrývají problémy a mnohdy si neuvědomují, jak moc dítě ovlivňují.

Nováčkovci bychom měli důkladně vysvětlit fungování oddílu, včetně „nepsaných pravidel“ a zvyklostí, a ověřit si, že jim rozumí a vnímá je stejně jako ostatní děti. Dejme si pozor, některé výrazy mohou pro dítě být neznámé, nebo pro ně mohou mít zcela odlišný význam. Vhodné je také pověřit jednoho člena vedení oddílu, aby se nováčkovci více věnoval, byl jeho patronem a dítě vědělo, že se na něj může kdykoli obrátit. Měl by to být někdo, komu dítě důvěřuje. Dejme si však pozor na přílišné opečovávání dítěte, které může být negativně vnímáno ostatními dětmi z oddílu. V přístupu k nováčkovci bychom si měli být vědomi jeho specifik, avšak zachovávat spravedlivý a rovnocenný přístup jako k ostatním dětem.

Na koho se můžeme obrátit pro pomoc

Je dobré znát **neziskové organizace** (NNO), které působí v našem regionu a zaměřují se na práci s dětmi či rodinami ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Většina větších měst má vytvořený katalog sociálních a návazných služeb, kde najdeme kontakty i nabídku jednotlivých organizací. Můžeme se také obrátit na sociální odbor městského či obecního úřadu, kde nám informace poskytnou. NNO mi může poskytnout řadu rad i zkušeností, můžeme se ale také domlouvat na užší spolupráci s celým oddílem a realizaci společných akcí.

Příkladem organizací s širší působností a zaměřením na sociálně vyloučené lokality je Člověk v tísni, IQ roma servis, Charita, Naděje a řada dalších.

V pedagogicko-psychologické poradně můžeme oslovit psychology, speciální pedagogy nebo i sociální pracovníky. Kontakty na poradny místně příslušné oddílovému působišti vyhledáme na internetu.

Literatura a odkazy

NIKOLAI, T. (ed.). *Příběhy ze špatné čtvrti*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2007. – ke stažení na webu Varianty.cz

DANA MOREE & VARIANTY (kol.). *Než začneme s multikulturní výchovou. Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2008. – ke stažení na webu www.varianty.cz

www.integracniprogramy.cz – server sekce společnosti Člověk v tísni, který se zaměřuje na sociální vyloučení

www.varianty.cz – sekce společnosti Člověk v tísni, která se zaměřuje mimo jiné i na multikulturní výchovu. Na jejich stránkách najdete celou řadu publikací a metodických listů s hrami pro bližší seznámení dětských kolektivů s tématem sociálního vyloučení atd.

www.socialni-zaclenovani.cz – Úřad vlády ČR – Agentura pro sociální začleňování

www.ghettout.cz – interaktivní PC hra ilustrující život v sociálním vyloučení

www.czechkid.cz – interaktivní výukový program multikulturní výchovy

Děti z nefunkčních rodin

Význam rodiny pro zdravý vývoj dítěte

Rodina je první a základní sociální skupinou člověka. Rodina jako instituce vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které nás chrání před vnějším nebezpečím. V rodině se předávají základní duchovní a materiální hodnoty, sdílí se radostné i tragické události. Dnes rodina funguje jako menší společenství než dříve a některé funkce nahrazuje stát (např. zajišťuje péči o nemocné, řeší rodinné problémy a vstupuje tak do soukromých životů). Ústřední rolí rodiny však i dnes zůstává ochrana a výchova dětí.

Stát definuje rodinu jako sociální jednotku, ve které spolu žijí minimálně dvě generace (rodiče a děti) a která plní určité funkce. Mezi funkce rodiny patří funkce reprodukční (reprodukce společnosti), funkce sociálně-ekonomická (zabezpečit existenci členů rodiny po materiální stránce), socializační, výchovná (začlenění do společnosti, příprava dítěte na život) a regenerační a podpůrná funkce (vzájemná emocionální podpora, pomoc v případě nouze).

Rodina, která uvedené funkce plní, je státem pokládána za funkční. Nefunkční rodina je pak ta, která některou nebo více výše uvedených úloh neplní (funkce reprodukční se nepočítá). Z průzkumů vyplývá, že 85 % rodin je funkčních, zajišťují prospěch dítěte, plní všechny své funkce. 12 % rodin je pokládáno za problémové, tedy je zde nějaká porucha ve funkcích rodiny, ale rodina je schopná situaci řešit vlastními silami nebo s pomocí okolí. Ve 2 % případů se jedná o dysfunkční rodiny, kde se vyskytují závažné poruchy jejich funkcí, dítě je ohroženo a je nutné přikročit k opatřením zevnějšku, k tzv. sanaci rodiny (= ozdravení). Zhruba 0,5 % tvoří afunkční rodiny, kde se jsou tak závažné nedostatky, že je řešení bezpředmětné a je nutné odebrání dítěte z takového prostředí.¹

Uznávaný český psycholog Zdeněk Matějček formuloval pět základních psychických potřeb dítěte. Děti potřebují dostávat podněty z okolí, aby se mohly dobře rozvíjet. Nejpřirozenějším zdrojem těchto podnětů je každodenní tělesný, zrakový a řečový kontakt s dítětem. Když dítě celý den jen leží v postýlce a nikdo si ho nevšimne, tato potřeba není naplněna. Dále potřebují děti stálost, rád a učit se chápat smysl okolního světa. Neméně důležitá je potřeba emocionálních a sociálních vztahů, její naplnění dává dětem pocit životní jistoty a bezpečí. Děti potřebují také nějaké společenské uplatnění a potvrzení své hodnoty, tím si uvědomují vlastní identitu. V neposlední řadě stojí pak potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy. Naplnění této potřeby podněcuje a udržuje aktivitu dítěte.

K naplnění těchto potřeb dochází právě ve fungující rodině, pro zdravý psychický vývoj jedince má tedy fungující rodina zásadní význam. Je výzkumy potvrzeno, že děti vyrůstající bez rodičovské lásky trpí v dospělosti častěji duševními poruchami (úzkostmi a depresemi, závislostmi na návykových látkách) a častěji se dostávají do konfliktů se zákonem.

Pro zdárný vývoj dítěte je určující také kvalita vztahu s matkou nebo jinou pečující osobou v raném dětství (jiná pečující osoba = např. otec nebo babička, pokud matka není či nefunguje). Profesor

¹ Zdroj: <http://legislativni-divadlo.webnode.cz/podporme-zmenu-/dokumenty/system/>

Matějček mluví o rané vazbě, anglický psychoanalytik John Bowlby o teorii attachmentu (attachment = přilnutí, připoutání, vazba). Jedná se tedy o citové přilnutí k matce nebo jiné blízké osobě. Funguje to tak, že dítě přirozeně hledá tělesné a emoční uspokojení a ochranu před ohrožením – vyžaduje blízkost pečující osoby a vysílá různé signály jako pláč, křik, smích. Za normálních okolností na tyto projevy matka či jiná pečující osoba odpovídá svým specifickým způsobem, např. hlazením, kolébáním, mluvením, krmením. Pokud tato odpověď blízké osoby přichází a je pro dítě srozumitelná, vzniká tzv. bezpečná vazba. Na základě této dobré zkušenosti si dítě později dovede vytvářet kvalitní vztahy s druhými lidmi, zkoumat svět a zdravě se osamostatnit. Bezpečná vazba je také nezbytná pro zdárný vývoj nervové soustavy.

Pokud jsou reakce matky či jiné pečující osoby vyhybavé, nevypočitatelné (např. u matek, které jsou citově chladné, své děti zanedbávají nebo mají duševní onemocnění), dítě nezažívá pocit bezpečného vztahu a vývoj normálního chování je narušen. Vzniká některý z typů nejisté vazby a dítě si vyvíjí chybné strategie chování.

K různým pečujícím osobám (například k otci a k matce) může mít dítě různý typ vazby, přičemž pro zdravý vývoj je důležité, aby nejméně jedna z těchto vazeb byla bezpečná.

Schopnost rodiče reagovat na vazbové chování dítěte a typ jeho reakcí jsou odvozovány zejména z vlastní dětské zkušenosti rodiče, takže typ vazby se se zvýšenou pravděpodobností přenáší na další generace.

Formy nevhodného zacházení s dítětem

Rozeznáváme dva základní druhy nevhodného zacházení s dětmi v rodině: ubližování dítěti a zanedbávání jeho významných potřeb. Pro děti, které jsou tímto nevhodným chováním poznamenány, se užívá anglický termín syndrom CAN (child abuse and neglect syndrome, tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte). Jedná se o úmyslné ubližování dítěti nebo o neposkytování nutné péče, a to zpravidla jeho rodiči nebo osobami, které mají dítě v péči. Zdeněk Matějček a jeho spolupracovníci používají pojem deprivační syndrom, který popisuje důsledky toho, že dítěti nebyly naplňovány některé základní potřeby.

Děti, které nemají příznivé podmínky pro život, lze považovat za ohrožené. Je totiž pravděpodobné, že tím bude ovlivněno jejich sociální fungování i v dospělosti a častěji se u nich budou projevovat sociální selhání.

Týrání

Týrání může být fyzické nebo psychické.

Fyzické týrání je přímé tělesné ubližování, prováděné buď aktivně (např. fackování, bití, pálení, přivazování) nebo pasivně (např. odepírání jídla, spánku, vystavování chladu). K fyzickému týrání počítáme i Münchhausenův syndrom by proxy (= v zastoupení). Zde dospělá osoba, nejčastěji matka, úmyslně vytváří zdravotní potíže u dítěte, aby si pak mohla vychutnat pozornost a péči lékařů. Dítěti je ubližováno nejprve zdravotně (např. přiotrávení) a pak ještě trpí zbytečnou hospitalizací, vyšetřeními.

Příznaky fyzického týrání mohou být různá opakovaná poranění a popáleniny nevysvětlitelného původu, lysiny, pohmožděniny, škrábance. Děti o těchto poraněních zpravidla nerady hovoří a nerady odhalují své zraněné tělo (i v létě raději nosí nohavice a rukávy, stydí se převlékat). Následky fyzického týrání ale nemusí být vždy viditelné, např. po otravě nebo dušení nepozorujeme žádný zjevný příznak.

Psychické týrání dětí může být prováděno aktivní formou (nadávky, zesměšňování, projevy nedůvěry, zatahování dítěte do sporů rodičů) nebo formou pasivní (záměrný nezájem, nevšímavost, izolace od vrstevníků).

Jako možné příznaky psychického či fyzického týrání nás mohou varovat následující projevy dítěte: strach z rodičů, rozladěnost před návratem domů ze schůzky či výpravy, sebetřýznění, agresivita k ostatním, útoky z domova, záškoláctví, zhoršení školního prospěchu, náhlá ztráta kamarádů, obtíže v sociální komunikaci, vyhýbavé chování, snížené sebehodnocení, zvýšená úzkost, pomočování.

Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání jsou případy, kdy je dítě obětí sexuálního chování dospělého. Škála takového chování může být velmi široká – od nekontaktních forem sexuálního zneužívání, jako je exhibicionismus před dítětem, sledování nahého dítěte a nucené shlédnutí porna dítětem, ke kontaktním formám, jako třeba osahávání až po znásilnění dítěte.

Dítě, které je sexuálně zneužíváno, se může projevovat strachem, úzkostí, pocity viny a zahanbení, nesoustředěností či neochotou k převlékání. Dlouhodobé následky, které sexuální zneužívání na dětech zanechává, bývají nedůvěra v dospělé, nepřiměřené sexuální chování a špatné navazování partnerských vztahů.

Zanedbávání

Zanedbávání není úmyslné ubližování dítěti, ale jedná se zde o neschopnost rodičů či pečujících osob naplňovat základní potřeby dítěte. Rozlišujeme čtyři oblasti zanedbávání: tělesné (výživa, ošacení a lékařská péče), citové (málo lásky, náklonnosti), zanedbávání výchovy a vzdělání (neposílání dítěte do školy, nezajištění školních pomůcek) a zanedbávání dozoru (ponechání dítěte samotného, ačkoliv na to ještě nemá věk ani schopnosti).

Nejzávažnější pro další vývoj dítěte je zanedbávání citové. Děti, které byly emocionálně zanedbávané, často trpí pocity apatie a marnosti. Hrozí také, že v dospělosti sami budou citově zanedbávat své děti.

Možnosti prevence v oddíle

Ubližování dětem nebo zanedbávání jejich potřeb se často odehrává dlouhou dobu, než si toho vůbec někdo z okolí dítěte všimne a nabídne pomoc. Děti se totiž obvykle za takovou situaci stydí, pokládají ji za svou vinu nebo nevědí, že chování rodičů není normální, ale špatné, a mělo by vypadat jinak.

Abychom předešli tomu, že dítě z nevědomosti snáší ubližující chování dospělého, **musíme jej naučit znát svá práva, rozlišovat, jaké chování ze strany dospělého už není v pořádku**, a naučit jej také, jak se v takové situaci zachovat, jak pomoci sobě nebo svým kamarádům. V prostředí oddílu můžeme

formou různých programů a her (např. dokončování příběhů „co kdyby...“, hraní scének, diskuze) naučit děti, jak rozpoznat ohrožení, jak se zachovat a na koho se obrátit (znát číslo linky bezpečí).

Přechodná nefunkční období rodiny

V dnešní společnosti dochází v rodinách k relativně častým rozvodům rodičů, kterým zpravidla předchází nějaký čas hádek a napětí. Dlouhodobé hádky mezi rodiči, napadání a případně i fyzické násilí se samozřejmě podepisují na psychickém zdraví dítěte. Obzvlášť násilné konflikty se zaryvají hluboko do paměti dítěte a dál negativně ovlivňují jeho psychický a sociální vývoj.

Dítě potřebuje v rodině cítit bezpečí a jistotu, ale při konfliktech mezi rodiči zažívá spíše stres, strach z rozchodu rodičů a tedy jejich ztráty. Na takovou zátěžovou situaci mohou děti reagovat různě; některé se jakoby vrací ve vývoji a začínají si opět cucat palec nebo se pomočovat, jiné děti začnou mít třeba potíže s usínáním, odmítají jíst, jsou předrážděné. Rodiče bývají zaměstnání řešením své náročné situace natolik, že dítěti a jeho prožívání nevěnují pozornost. Děti se v situaci nevyznají a často cítí vinu, že se rodiče hádají nebo že se rozcházejí kvůli němu. Starší děti už spíše dovedou rozlišit zavinění jednoho z rodičů, vnímat rozvod jako východisko z nouze a v závažných situacích pro ně může znamenat dokonce úlevu.

Nejčastější potřeby dětí z nefunkčních rodin

Prožití týrání, sexuální zneužívání nebo vážné zanedbávání znamenají pro dítě výraznou traumatickou zkušenost. V čím mladším věku dítěte se špatné zacházení odehrávalo a čím déle trvalo, tím jsou následky výraznější a hlubší. Současná věda dokazuje, že traumatické zkušenosti ovlivňují činnost mozku. Tedy díky tomu, co traumatizujícího si děti prožily, se mohou projevovat různým problémovým chováním, které není adekvátní dané situaci a pro okolí je neočekávané. Z pohledu životní zkušenosti dítěte se ale jedná o reakci pochopitelnou a celkem přiměřenou, např. dítě neposluchá = možná je zvyklé spoléhat jen na sebe, protože podle jeho zkušenosti jsou dospělí vždy nespolehliví; dítě krade jídlo = možná mívalo velký hlad a bojí se, aby se to neopakovalo.

Traumatizující zkušenosti jsou v mozku dítěte uloženy. Pro správný přístup k takovému dítěti je dobré vědět, které potřeby nemohly být v důsledku špatného zacházení naplněny, a zaměřit se na jejich nasycování. Pokud například dítě celé své dětství zažívalo citově chladnou a nezajímavou matku, která jej citově zanedbávala, potřebuje získat zkušenost vřelého a pečujícího prostředí, zažít zájem o svou osobu a podporu druhého člověka. Je to pozvolný a dlouhodobý proces, ale nové dobré zkušenosti pomalu začnou překrývat předchozí špatné zážitky, až získají převahu a v jejich světle budou traumatizující zkušenosti oslabovat. Jedná se zde především o práci profesionálů, např. psychoterapeutů, a o práci rodiny nebo prostředí, ve kterém dítě žije, neboť tam tráví většinu času a získává zkušenosti. Významnou roli ale podobně může sehrát i skautský oddíl. Dítě zde může zažít zdravé fungující vztahy, přijetí, zájem a pocit bezpečí, které třeba ve své rodině dosud nezažilo. Je to pro ně velká příležitost, učit se vytvářet přátelské vztahy s ostatními, dodržovat stanovená pravidla, být oceněn a podobně (i když mu to pravděpodobně nepůjde snadno).

Výhodou oddílu také je, že se zde dítě může setkat s pozitivním vzorem dospělého člověka. Pro děti z nefunkčního rodinného prostředí je to setkání důležité, protože má zkušenost s dospělými, kteří mu

ublížovali. Vedoucí na jedné straně za svěřené děti zodpovídá, udává hranice pro jejich chování a určuje program, na druhé straně je v jeho roli také být dětem kamarádem, povídat si s nimi, trávit s nimi společný volný čas. **Zvlášť u dětí, které mají jinak s dospělými zlé zkušenosti, by si vedoucí měl být vědom své úlohy a dbát na to, aby byl pro děti kvalitním vzorem a nezklamal jejich důvěru.**

Pokud máte podezření, že dítě z vašeho oddílu (nebo jakékoli jiné dítě) je týráno nebo zneužíváno, máte jako občan povinnost oznámit tuto skutečnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD, sídlí na obecních úřadech) nebo policii. Oznámení lze podat i anonymně. Zdraví a život dítěte v takových případech závisí na všímavosti okolí!

V situaci, kdy se vám dítě svěří, že je doma či jinde týráno nebo zneužíváno, zachovejte v první řadě klid. Dítě potřebuje cítit bezpečné a důvěrné prostředí. Budte připraveni dítěti naslouchat, jemně ho povzbudte ke svěřením se, ale nenuťte jej. Pro dítě může být velmi bolestivé o těchto věcech vyprávět a nátlakem byste ztratili jeho důvěru. Můžete vyhledat pomoc specializovaného zařízení (viz dále). Je dobré o takových zařízeních ve vašem regionu vědět předem, abyste se na ně mohli případně rovnou rychle obrátit. Nezapomeňte také splnit svou oznamovací povinnost!

Na koho se můžeme obrátit pro pomoc

Problematikou týrání, sexuálního zneužívání a zanedbávání se u nás zabývá například Dětské krizové centrum se sídlem v Praze. Poskytuje krizovou intervenci ohroženým dětem a nabízí odborné poradenství a konzultace, možné i po telefonu nebo e-mailem. Podobná krizová centra jsou i v jiných větších městech.

Nefunkční rodiny má ze své podstaty v péči OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí). Vede v evidenci ohrožené děti a dohlíží na řádnou péči a výchovu. Rodinám nebo ohroženým dětem může nabízet různé podpůrné služby. Můžete se o nabídku vašeho OSPODu informovat a pak ji nabídnout rodině dítěte, neboť v praxi jsou sociální pracovníci úřadu přetížení, mají v péči mnohem více rodin, než kolik jsou schopni kvalitně stíhat. OSPOD také budete kontaktovat, pokud budete mít podezření na týrání nebo zneužívání dítěte.

Pro rodiny, které neumějí nebo nemohou plnit své funkce a zajišťovat tak dětem vhodné prostředí, existuje služba „sanace rodiny“. Jedná se o systematickou sociálně-terapeutickou pomoc rodině tak, aby byla schopna své základní funkce plnit a dítěti umožňovala příznivý vývoj. Tato služba slouží vlastně jako odvrácení možnosti odebrání dítěte z rodiny. U nás ji provádí např. centrum Střep, Dům tří přání, některé oblastní Diakonie a jiné neziskové organizace.

V případě, že bychom řešili týrání nebo sexuální zneužívání dítěte, můžeme využít zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ta mohou děti okamžitě přijmout (bez rozhodnutí soudu) a poskytnout jim krizovou intervenci. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou po celé republice, v každém kraji několik.

Lenka

Lenka byla vždy tiché, bezproblémové dítě. Program jí většinou bavil, a když ne, nedávala to nijak znát. Do skautek přišla Lenka z oddílu světlušek, od jejich vedoucích jsme tedy věděly, že bydlí v Praze u tety, v pěstounské péči. Její maminka totiž byla alkoholička a nemohla se o Lenku starat.

Lenka se nijak výrazně neprojevovala, byla spíš zamlklá, stále jakoby smutná. Málokdy jsme jí viděly opravdu veselou a bezstarostnou. Mezi holky zapadla bez problémů, vždycky však vyhledávala spíš jednu či dvě kamarádky a bavila se s nimi o samotě. Ve větším kolektivu se neprojevovala. Velmi si oblíbila jednu vedoucí, se kterou trávila hodně času a ráda si s ní povídala. O své tetě mluvila Lenka vždy pěkně, hodně však povídala o mamince, o zážitcích z jejich společných setkání a o tom, jak se jí stýská. Když přišla do puberty, často mluvila o tom, že by se k ní chtěla vrátit. Nakonec se opravdu odstěhovala do Českých Budějovic a nadále s námi jezdila jen na tábory a na podzimní prázdniny.

Literatura a odkazy

PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. G plus G, 1996.

DUNOVSKÝ, J. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Grada, 1995.

ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Portál, 1995.

www.dkc.cz – Dětské krizové centrum (Praha)

www.fod.cz – Fond ohrožených dětí (celostátně)

www.dumtriprani.cz – Dům tří přání (Praha)

www.detskaprava.cz – již připravené informace pro děti

Děti v náhradní výchově

Děti se ocitají v náhradní výchově z různých důvodů a situace každého z dětí je specifická. K prošetření situace v rodině je kompetentní OSPOD (Orgán sociálně právní ochrany dětí, tzv. sociálka), konkrétně tedy sociální pracovnice nebo pracovníci. V ideálním případě se daří včasnou spoluprací mezi rodinou a odborníky (sociální pracovnice, psycholog, pedagog atd.) podmínky v rodině i v náročném situaci zlepšit natolik, že není třeba dítě z rodiny odebrat. Náročná situace rodiny tedy nemusí být nutně důvodem k odebrání dítěte z rodiny.

Může se ale stát, že rodina nevládá uspokojit základní potřeby dítěte anebo je dokonce pro dítě pobyt v rodině z různých důvodů ohrožující (příkladem může být zneužívání nebo týrání dítěte v rodině, zásadní zanedbávání péče o dítě, stejně tak zásadní nezvládnání výchovy dospělými, kteří jsou za dítě zodpovědní). Rodiče jsou ze zákona povinni řádně plnit svou rodičovskou odpovědnost a vyživovací povinnost. (Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o dítě, která zahrnuje péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zastupování dítěte a správa jeho majetku. Vyživovací povinnost je povinnost rodiče vůči dítěti, rodič je povinen přispívat na výživu a životní úroveň dítěte.) V situaci, kdy je dítě poškozováno nebo ohroženo, je úkolem příslušného odboru sociální péče (často i ve spolupráci s policií) zajistit dítěti bezpečí.

Je-li třeba odebrat dítě z rodiny, obrátí se sociální pracovník na soud a soud vydá tzv. předběžné opatření, které umožňuje upravit poměry do té doby, než soud vydá rozhodnutí. To umožní vyjmout dítě z rodiny a přemístit ho k pověřené osobě (často příbuzní) nebo do zařízení k tomu určeného.

Jsou různá zařízení, kam může být dítě umístěno do náhradní péče, přičemž různá zařízení mají svá specifika a liší se i svým účelem:

- **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**, která mohou zřizovat i nestátní organizace, přijímají na rozdíl od ostatních zařízení děti bez rozdílu věku (tedy i velmi malé děti), na žádost samotných rodičů nebo na žádost OSPODu. Děti mohou v těchto zařízeních zůstat do doby, než se situace v rodinělepší a návrat bude možný, nebo do doby, než se podaří najít pro dítě náhradní rodinu. (Příkladem jsou např. Dům tří přání v Praze nebo Klokánky.)
- **Diagnostický ústav** je školským zařízením, ve kterém je provedena komplexní diagnostika obtíží dítěte, což trvá zhruba dva měsíce. Do té doby se buď podmínky v rodinělepší a dítě se může vrátit domů nebo do náhradní – tedy pěstounské – rodiny, nebo je soudem rozhodnuto o nařízení ústavní nebo ochranné výchovy a dítě je umístěno do dětského domova nebo do dětského domova se školou či výchovného ústavu.
- **Dětský domov** je zařízení pro děti, kterým byla soudem nařízena ústavní výchova (u některých dětí umístěných v dětských domovech je předběžné opatření opakovaně prodlužováno, než soud rozhodne o ústavní výchově). Jsou to děti, které rodinu nemají, nebo mají rodiče, kteří se neumí nebo nechtějí o děti řádně starat. Děti zpravidla navštěvují běžné lokální školy. Zpravidla děti mimo školy chodí i do zájmových kroužků a podobně. Při uspokojivé spolupráci s rodinou (tzn., dítě i rodiče mají zájem, je to v zájmu dítěte a bezpečné) je možné, aby dítě např. jezdilo na víkendy

nebo na prázdniny či na tzv. dlouhodobý pobyt za rodiči. Do dětských domovů jsou umisťovány zpravidla děti od 3 do 18 let věku, přičemž v péči dětského domova může být i nezletilá matka se svým dítětem. V dětských domovech žijí společně chlapci a děvčata.

- **Dětský domov se školou** se od dětského domova liší tím, že škola je jeho součástí. Je to zařízení pro děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a zároveň mají duševní poruchy, které vyžadují léčbu, nebo poruchy chování. Stejně tak je cílem zařízení pečovat o děti, které mají soudem nařízenou tzv. ochrannou výchovu. Často se jedná o děti, které vyžadují mnohem vyšší míru kontroly, dohledu i péče než děti v dětských domovech.
- **Výchovný ústav** (neoficiálně tzv. pasták nebo polepšovna) je zařízením, kam jsou umisťovány od 15 let věku děti, které mají závažné poruchy chování a vážné výchovné problémy. Často sem pokračují děti z dětského domova se školou. I zde mají děti soudem nařízenou ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu a zařazení je zvlášť pro dívky a pro chlapce. Cílem je především výchovná, vzdělávací a sociální funkce.

Z dětí, které žijí mimo svou původní rodinu a zároveň chodí do skautského oddílu, se tedy především jedná o děti z dětských domovů, nebo o děti, které žijí v náhradní rodině (u pěstounů).

Nejčastější potřeby dětí v náhradní výchově

Předtím, než se děti dostaly do náhradní výchovy, si prožily náročná životní období. Ať je původní rodina jakákoli, pro dítě je jakousi startovní čarou v životě a dítě je zkušeností z rodiny ovlivněno na celý život. Odchod z původní rodiny je pro dítě vždy zátěží (byť může být zároveň i úlevou). Život v novém prostředí (v dětském domově nebo u nové rodiny) znamená nejen změnu prostředí, ale také postupné seznamování se s novými lidmi, navazování nových kontaktů, přivykání novým pravidlům a celkově novému způsobu života.

Jak podpořit jejich úspěšné zapojení do oddílů

Pokud dítě v náhradní výchově začne chodit do skautského oddílu, opět prožívá velkou změnu a byť to může být změna velice příjemná, jistě jsou na dítě kladeny nové nároky a dítě zažívá množství nových zkušeností, které musí zpracovat. Zážitky z předešlého života však nejsou odděleny žádnou tlustou čarou. Nové zkušenosti se jen skládají do mozaiky doposud získaných zážitků a stávají se součástí individuální životní zkušenosti, ze které nic nemizí. Právě proto je prožitek něčeho nového pro každé dítě odlišný, viděný z perspektivy, která vznikla veškerými předešlými zážitky a životními zkušenostmi.

Všechny děti potřebují zažívat pocit přijetí, a to nejen od dospělých, ale i ve vrstevnické skupině. Vedoucí může přijetí mezi vrstevníky (i přijetí sebe sama dítětem) podpořit především **vytvářením příležitostí prožitku úspěchu a rovnocennosti mezi ostatními dětmi**. Pozitivní zpětná vazba (podpora, pochvala i za maličkosti...) a přijetí s osobními specifiky je základem pro vývoj kvalitní a sebevědomé osobnosti dítěte. U znevýhodněných dětí jsou často základní potřeby „nedosyceny“ a děti jsou o to víc „hladové“ po prožitku úspěchu, podpory a přijetí.

Následující doporučení mohou pomoci vedoucímu naplnit potřeby nových členů se zátěžovou životní zkušeností a podpořit tak jejich dobrou zkušenost se skautským oddílem a pozici v oddíle:

- Dobrý skautský vedoucí bere na vědomí **specifika osobní zkušenosti dětí**, respektuje je, zohledňu-

je povědomí o prožitě zkušenosti při plánování programu a umí program individuálně přizpůsobit. (Např. pokud dítě prožívalo pocit nouze a hladu, dost možná si neužije dobrodružný den přežívání bez jídla a o samotě v lese jako děti, které vždy žily v dostatku...)

- Dobrý vedoucí si je vědom, že **životní zkušenost ovlivňuje způsob, jakým dítě prožívá současné okamžiky**. (Jakékoli vysvětlování nebo přemlouvání nemůže změnit autentické pocity, které dítě prožívá; zejména pocity jako je strach, obava, stud...)
- Dobrý vedoucí je **pozorný a flexibilní**. Vedoucí může podpořit svou opravdovou autoritu u dětí a tím kvalitu jejich prožitků tím, že se **zajímá o jejich pocity**, a své jednání i program obrazně řečeno šije na míru dětem, o jejichž dobrou zkušenost v oddíle jde v první řadě.
- Dobrý vedoucí ví, že **skupinová dynamika má větší vliv než samotné plány vedoucího**. Zároveň ví, že pozici jednotlivých členů lze posilovat a ukazovat hranice. (Zásadní vliv má vedoucí na atmosféru v oddíle. Nejdůležitější je mít důvěru u členů oddílu – ta vzniká především srozumitelným a férovým chováním – schopnost dodržet slovo a vyjít vstříc individuálním potřebám dětí skutečně ocenit.)
- Dobrý vedoucí používá **odměny a tresty s rozmyslem**. Spouštěčem ke kárání nebo trestu by nikdy nemělo být rozčilení na straně vedoucího, ale promyšlený výchovný záměr. (Aby trest splnil svůj účel, z pohledu dítěte má být spravedlivý a přijatelný. Děti, které zažily přemíru trestů, mohou působit vztahovačně a pocíťovat trest za akt bezpráví a křivdu. S dětmi je třeba o důvodu a významu trestu mluvit a přistoupit na diskusi. Může se stát, že tresty se zdánlivě vtipným podtextem (jako např. vyházení nedobře uklizených věcí před stan nebo hození dítěte do potoka apod.) nebudou pro některé děti nikdy přijatelné ani nebudou mít žádoucí výchovný efekt, a tak je lépe některé děti této zkušenosti nevystavovat. To však neznamená, že by měl vedoucí děti se zatěžující minulostí nějak protežovat nebo přehlížet jejich nežádoucí chování. Podpora a ocenění žádoucího chování může pomoci předcházet nebo zamezit nežádoucímu chování lépe než tresty a poukazování na něco, co je špatné. Porovnejte např. tyto dva výroky a uvažte, který bude dítě motivovat lépe: „Zase sprostě nadáváš a pořád se to opakuje. Udělej si deset dřepů a hlídej si to vyjadřování!“ versus „To je škoda, že si teď musíš udělat deset dřepů, protože dneska je to poprvé a vidím, že ses v mluvení už hodně zlepšil. Doufám, že ti to vydrží.“ I pochvala a ocenění je lépe používat s rozmyslem, protože také zde plní výchovný záměr, jen pokud je pro dítě smysluplná a zasloužená. Je zásadní rozdíl mezi pochvalou a podporou. Nadužíváním pochvala ztrácí svůj efekt, protože dítěti zevšední. Zatímco podpora, která nemusí být závislá na výkonu a jejím základem je přijetí dítěte, se neomrzí a tvoří základ pro pevné přátelské vztahy.
- Dobrý vedoucí pracuje také sám na sobě. Představuje pro děti mimo jiné **vzor správného chování** a děti ho (byť především nevědomě) napodobují, jdou v jeho stopách ve způsobu zacházení s problémy, stylem komunikace... Může se stát, že výchovná situace některého z dětí je skutečně náročná, s dítětem se vedoucímu pracuje těžko a nedaří se přijít na způsob, jak situaci řešit. Je vhodné promluvit si s nějakým, kdo má zkušenosti nebo využít odborné konzultace např. na telefonické rodičovské lince nebo lince pro učitele, e-mailové poradně apod. Od rodičů (nebo i náhradních rodičů či vychovatelů v zařízení náhradní výchovy) dětí můžeme získat cenné informace o vyzkoušených a fungujících způsobech práce s dítětem. Ptát se není ostuda, ale známka profesionálního přístupu k výchově dětí.
- Dobrý vedoucí si je plně **vědom své odpovědnosti i svých povinností**. (Pokud dítě prožívá náročnou životní situaci, vedoucí by nad ní neměl zavírat oči. Může se jednat např. o problémy ve skupině dětí, nebo také o problémy mimo oddíl – třeba doma nebo ve škole – viz kapitola o týrání a zneužívání.)

Na koho se můžeme obrátit pro pomoc

Skautský vedoucí by měl umět komunikovat se zákonnými zástupci dítěte, tedy s rodiči. U dětí v náhradní výchově by vedoucí měl být v kontaktu s dospělými, kteří se o dítě starají, tedy se zástupci zařízení, kde dítě žije. (Pokud je dítě v náhradní rodinné péči, odpovědnou osobu může být někdo jiný než rodiče, každopádně **oddíl by měl být v kontaktu s dospělou osobou, která má dítě aktuálně v péči.**) Způsob rozdělování výchovných kompetencí v různých dětských domovech se liší. Často je jeden z vychovatelů pro konkrétní dítě tzv. klíčovým vychovatelem.

Je vhodné, aby si skautský vedoucí s vychovatelem vyměnili kontakty a předávali si potřebné informace (plán akcí, srazy, potřeba vybavení nebo organizace vaření na výpravách apod.) Pokud žije dítě v dětském domově (nebo jiném zařízení pro náhradní výchovu), bude zřejmě potřebovat účty za zaplacené příspěvky, vstupné do divadel apod., protože zařízení potřebuje mít přehled o finančních výdajích. (Také zde je pro oddíl a zařízení náhradní výchovy vzájemně příjemné domluvit se na způsobu placení a vyúčtování, poradit se také o možnostech a limitech výdajů.) Pro svěřené dítě je dětský domov bydlištěm, základnou pro život a často se dítě účastní mimo výprav i akcí se zařízením. Mnohé děti jezdí na některé víkendy za svými rodiči apod. Je namístě, aby vedoucí respektoval způsob, jakým dítě žije (je např. možné, že dítě nebude moci jet na všechny výpravy). Možnost účasti na oddílových akcích často závisí i na dobré komunikaci mezi vedoucím a vychovatelem dětského domova.

Jirka

Na tábory jsme brávali děti z dětského domova. Jedním z nich byl Jirka, který byl vždy a všude nejen vidět, ale hlavně slyšet. Mluvil nahlas, mluvil ze spaní, mluvil sprostě, dával dětem nelichotivá přívzviska, měl připomínky ke všemu i tam, kde se opravdu nehodily. Nejvíc ho bavily běhací a silové hry. Na to, že nebyl nijak velký, měl až neuvěřitelnou sílu. A často si to neuvědomoval. Některé děti se ho začaly bát, jiné s ním měly neustálé konflikty, další se mu radši klidily z cesty. To je přesně taková situace, které se chceme na skautských táborech vyvarovat. Byla to jedinečná zkušenost pro nás vedoucí, jak tuto nepříjemnou a nechtěnou situaci zvládnout a změnit. Byl to oříšek, bylo to náročné a nemohlo se to změnit ze dne na den. Ale díky vytrvalosti, přiměřeným zásahům z pozice vedoucích a hlavně trpělivosti se podařilo, že Jirka s námi jezdil na tábory a chodil na schůzky několik let a každý tábor bylo vidět, jak s přibývajícimi dny se mění i nepříjemná situace na velmi milou a úsměvnou.

— Plošťa, středisko Šipka, Písek

Literatura a odkazy

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*.

poradna.spv@gmail.com – e-mailová poradna pro vedoucí oddílů

www.nasedite.cz – poradna pro výchovu dětí

www.dobryoddil.cz/poradna – poradna pro vedoucí oddílů

Děti s odlišnou národností, mluvící odlišným jazykem

Česká republika se v jedenadvacátém století stejně jako většina ostatních evropských zemí nemůže vyhnout fenoménu, který se dotýká prakticky všech z nich. A tím je migrace osob na její území. Lidé z cizích zemí a kultur s odlišnou národností přicházejí na naše území na různě dlouhou dobu s různými cíli.

Může jít o lidi, kteří se rozhodli z ekonomických důvodů opustit svou zem a vydali se do České republiky s celou rodinou nebo bez ní s vidinou zisku lépe placeného zaměstnání. Ti zde mohou zůstat na krátkodobý pobyt do 90 dnů nebo získat vízum pro dlouhodobý pobyt nad 90 dnů, které je třeba zpravidla každý rok prodlužovat. Lidé ze zemí mimo schengenský prostor, kteří zde chtějí pracovat, musí také získat pracovní povolení (část cizinců však pracuje nelegálně bez něj). Po pěti letech nepřetržitého pobytu na území ČR mohou získat právní nárok na získání trvalého pobytu. Cizinec s trvalým pobytem již požívá veškerých práv a povinností jako čeští občané s výjimkou volebního práva, branné povinnosti, práce v ozbrojených složkách a na pozicích, kde je státem odůvodněně požadováno české občanství. Trvalý pobyt lze také získat po sňatku s občanem ČR nebo EU, který pobývá na území ČR, avšak až po uplynutí dvouleté lhůty.

Dalším možným důvodem pro příchod do České republiky z jiné země může být pronásledování nebo diskriminace, ke kterým docházelo v zemi, kde přicházející cizinec dříve žil. Tyto osoby mohou žádat o udělení azylu v České republice.

V České republice žije přibližně 408 tisíc migrantů (podle údajů Českého statistického úřadu zveřejněných v únoru 2012). Jejich počet do roku 2009 pravidelně narůstal, od té doby jejich počet klesá. Nejpočetnější skupinou migrantů jsou Ukrajinci (je jich více než 124 tisíc), druhou nejpočetnější skupinu tvořili Slováci (72 tisíc) a třetí Vietnamci (přes 60 tisíc). Třetina z migrantů žijících v České republice je zde bez rodiny, tu odsud živí zpoza hranic.

Národnostní rozrůzněnost je jev, který je nedílnou součástí dnešní české společnosti (například v Praze má cizí státní příslušnost 14 obyvatel ze 100). Zajisté se tedy dotýká a nadále i bude dotýkat skautských oddílů. Skautští vedoucí musí počítat s tím, že do nich budou stále častěji přicházet děti cizinců. Jaké problémy mohou nejčastěji mít děti s odlišnou národností přicházející do skautských oddílů?

- **Nedostatečná znalost českého jazyka:** děti cizinců mohou být v České republice teprve krátkou dobu. Čeština je pro ně novým jazykem, který se teprve učí. Každý dobře víme, že český jazyk patří spíše ke složitějším jazykům pro naučení, takže s jeho zvládnutím mohou mít potíže i děti, které se jej učí již delší dobu. Mohou mít problém s formulováním složitějších větných konstrukcí nebo s pravopisem nebo menší slovní zásobou.
- **Nedostatečná znalost českých reálií:** děti, které do České republiky přijely z cizí země, většinou neznají české reálie (pokud sem již dříve pravidelně nejezdily nebo předtím nebyly v častém kontaktu s někým z České republiky), neznají českou historii, místní známé osobnosti nebo to, kde leží jaké město. Také nemusí znát některé kulturní zvyky, respektive zvyky v jejich kultuře mohou být odlišné

a to včetně pro většinu z nás automatických a samozřejmých zvyků jako třeba poděkování za něco nebo puštění starších lidí v tramvaji sednout.

- **Mohou být terčem posměšků nebo předsudků** – z výše uvedených důvodů (např. špatná výslovnost a ovládnání češtiny) mohou být děti cizinců terčem posměšků od svých vrstevníků nebo i dospělých. Řada lidí má také některé národnosti spojené s pevnými předsudky a přistupuje pak ke všem jako by na ně automaticky mělo platit to samé (např. „Vietnamci jsou pilní a pracovití a prodávají ve svých obchůdkách nebo v tržnicích.“ nebo „Ukrajinci pracují všichni jako dělníci na stavbě.“, apod. ...).

Jak jim usnadnit zapojení do skautského oddílu

Výše uvedené problémy dětí s odlišnou národností jsou spojeny s některými specifickými potřebami, které mohou tyto děti mít a které bychom se měli v oddíle snažit naplnit proto, aby se mohly do oddílu úspěšně zapojit.

Jde například o:

- **Potřebu jednoduššího a pomalejšího vysvětlování** – při zadávání úkolů nebo vysvětlování pravidel programu či hry dětem s odlišnou národností, které neumí dobře česky, dbejte na to, abyste nepoužívali zbytečně dlouhé a složité věty. Vyhněte se také cizím nebo dvojsmyslným termínům a nepoužívejte příliš slangových výrazů. Snažte se mluvit jasně a zřetelně. Poté se případně dítěte zeptejte, zda vám rozumělo, nebo jej nechte zopakovat, co jste říkali, ať máte jistotu, že vše pochopilo správně. Pokud by dítě rozumělo hodně málo, můžete při vysvětlování použít i grafické prvky – kreslit plán hracího pole na tabuli, kreslit předměty, o kterých mluvíte, případně je mít rovnou po ruce a vše názorně ukazovat.
Stejně tak buďte pozorní při komunikaci s rodiči, kteří nerozumí dobře česky. Zjistěte si od nich, jestli rozumí všem informacím, které jim o činnosti oddílů dáváte, jestli potřebují něco povysvětlit nebo přeložit.
- **Potřebu poznat lépe české reálie** – pokud budete mít v oddíle dítě, které nezná dobře české reálie, připravte čas od času cíleně program zaměřený na to, aby se postupně části těchto reálií učil (tyto programy však nehodnoťte, dítě, které tyto reálie nezná, by bylo ve hře znevýhodněné). Nacházejte si také čas při cestě městem nebo při výpravě na to, abyste tomuto dítěti ukazovali některé zajímavosti (památky, místa, kde se odehrály významné historické události) a seznamujte jej s nimi.

Další možnosti, jak napomoci úspěšnému zapojení dětí s odlišnou národností do skautského oddílu:

- **Nechejte děti představit ostatním jejich zemi, zvyky, tradice:** Důvodem k posměškům může být i nedostatečná znalost cizí země a její kultury u dětí v oddíle. Pokud začne takové dítě chodit do vašeho oddílu, nechejte jej připravit část programu na schůzku nebo výpravu, ve kterém bude moci ostatním představit svoji zemi, to, jaké zvyky a tradice jsou v ní dodržovány, jak žijí místní děti, jaké hry hrají nebo jaké jídlo se u nich doma vaří. Povídání může být doplněné promítáním fotografií nebo ochutnávkou nějakého jídla. S přípravou programu může dítěti pomoci starší rádce, nebo se můžete domluvit s rodičem dítěte, že na schůzku přijde s ním a představí svou zemi a kulturu společně.

Na koho se můžeme obrátit pro pomoc

Pokud budete chtít získat podrobnější informace o životě některé skupiny cizinců, kteří žijí v České republice, nebo o jejich kultuře a tradicích, můžete kontaktovat některé ze sdružení jednotlivých národnostních menšin. Prakticky každou početnější menšinu jedno nebo více takových sdružení zastupuje. Jsou to například sdružení **Klub Hanoi** vietnamské národnostní menšiny nebo **Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny v ČR**. Lidé z těchto sdružení také mohou přijít za vámi do klubovny a mohou být hosty diskuze po některém z programů, který by se týkal dané skupiny cizinců.

Literatura a odkazy

ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001.

CzechMade? – Výstava komiksů o práci cizinců (MKC, 2009)

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu – Český statistický úřad – počet cizinců v ČR

<http://www.cicpraha.org> – Centrum pro integraci cizinců

<http://www.cizinci.cz> – stránky Ministerstva práce a sociálních věcí o integraci cizinců

<http://www.domavcr.cz> – stránky s praktickými radami pro cizince v ČR

Děti z odlišného náboženského a kulturního prostředí

Pro svět, ve kterém dnes žijeme, je dnes již na mnoha místech běžnou realitou, že v něm žijí vedle sebe lidé různého vyznání a z různých kultur. Pro většinu z nás tedy není ničím neobvyklým to, že během jednoho dne můžeme projíždět větším českým městem tramvají a vidět, jak u pravoslavného kostela stojí zástup lidí, čekajících na mši, o kus dál projde ulicí několik sympatizantů hnutí Hare kršna bubnujících a opakujících svou mantru, v tramvaji za námi sedí pán, který má na hlavě sikhovský turban a přitom ještě na první pohled ani nepoznáme, že pán s kufříkem vedle nás je muslim.

Náboženské prožívání a přihlášení se k určité duchovní tradici je od pradávna velmi významnou součástí lidského života. Jsou také jedním z významných prvků (ne však jediným), které se podílejí na utváření identity každého z nás. Duchovní prožitky jsou tak pro každého věřícího skutečností, které přikládá mimořádný význam a která je pro něj velmi důležitá – setkává se s tím, co ho překračuje, dává mu jistotu, pocit sounáležitosti, co mění jeho pohled na svět i na sebe sama. V mnoha kulturách jsou náboženské rituály významnými společenskými událostmi.

V různých částech světa se během historického vývoje lidstva utvářely různé duchovní tradice ve větších či menších vzdálenostech nebo vzájemné provázanosti. Tyto tradice se na mnoha místech dotýkají či vzájemně ovlivňují dodnes.

Podle odhadů odborníků se dnes nejvíce lidí na světě hlásí ke křesťanské tradici (asi 2,1 miliardy), druhý nejvyšší počet lidí k islámu (asi 1,5 miliardy), k různým druhům indické duchovní tradice, jako například hinduismus nebo sikhismus, se hlásí celkem 900 milionů lidí, k čínským tradicím taoismu či šintoismu 394 milionů lidí a k buddhismu 376 milionů. Za zmínku stojí ještě judaismus, ke kterému se hlásí 14 milionů lidí.

V České republice se při posledním sčítání lidu k některé víře přihlásily necelé dva miliony z 10,5 milionů obyvatel. Z toho nejvíce k římskokatolické církvi (přibližně 1,1 milionu), druhý nejvyšší počet lidí se přihlásil k Českobratrské církvi evangelické (51 936 věřících) a třetí k Církvi československé husitské (39 276 lidí). Na rozdíl od posledního sčítání se řada obyvatel přihlásila ke skupině lidí, kteří věří, ale nehlásí se k žádné z registrovaných církví. Tuto možnost využilo 707 649 dotazovaných.

Ve skautských oddílech již dnes není žádnou výjimkou (a v budoucnu se to bude stávat zřejmě ještě častěji), že do nich docházejí děti, které pocházejí z odlišného náboženského či kulturního prostředí.

Jako vedoucí bychom tedy měli dobře vědět, jak v této situaci postupovat, co můžeme udělat pro to, abychom se o daném náboženství dozvěděli co nejvíce informací, jak můžeme upravit program či pravidla oddílu pro to, aby některé zásady a pravidla spjatá s určitými náboženstvími a kulturami nemusela být pro dítě překážkou pro zapojení do činnosti skautského oddílu.

Setkání s cizí náboženskou tradicí může pro leckoho z nás být celkem složité a nemusí pro nás být snadné porozumět všem prvkům, které jsou s ní spojeny. Některé prvky vzdálenějších duchovních

tradic se tak mohou stát předmětem údivu, posměchu nebo i opovržení. Děje se tak především proto, že se před námi objevují mimo svůj původní kontext a většina z nás má tendenci posuzovat vše cizí primárně měřítky vlastního kulturního prostředí.

Jaká tedy mohou být nejčastější specifika, která mohou mít děti z odlišného náboženského či kulturního prostředí přicházející do skautských oddílů?

- **Dodržují určité rituály, svátky, které mohou být odlišné než ty, které jsou typické pro naše kulturní prostředí** – rodiny dětí, jež se hlásí k duchovním tradicím, které nejsou v Česku tolik rozšířené, budou pravděpodobně praktikovat jiné rituály a slavít jiné svátky než většina ostatních dětí v oddíle. Tyto děti tak někdy (především u kolektivů mladších dětí) mohou být určitým způsobem vyčleněny z kolektivu nebo být zdrojem posměchu proto, že neslaví svátky ve stejnou chvíli jako ostatní děti (např. nedostávají vánoční dárky ve chvíli, kdy je ostatní děti dostávají, nemohou vyprávět o tom, jak a kde koledovali o Velikonočních prázdninách, apod.). Některé z rituálů, které tyto rodiny dodržují, mohou být naopak pro náš kulturní okruh problematické – jako například ženská obřizka.
- **Dchovají se podle pravidel, zásad typických pro danou duchovní tradici** – to není na první pohled nijak překvapivé, přesto nás tato situace občas může překvapit. Například u duchovních tradice, ve kterých jsou starší lidé mnohem silnější autoritou než u nás, je zřejmé, že se mladší členové oddílů ani nebudou pokoušet přemluvit své rodiče nebo prarodiče, kteří jim nedovolí jet na výpravu nebo tábor.
- **Dodržují specifické zásady s jídlem a pitím, které mohou být pro nás nezvyklé** – řada duchovních tradic je spojena se specifickými zásadami pro požívání jídla a pití. Jde například o zásady košer týkající se přípravy jídla u judaismu nebo obdobné zásady halal pro věřící, kteří se hlásí k islámské víře. Některé z těchto zásad může být obtížné dodržovat při vaření na výpravě či na táborech, někdy je třeba používat speciální druhy potravin a je proto třeba zjistit si předem dostatek informací a někdy i (například ve spolupráci s rodiči) získat patřičné suroviny, pokud budeme chtít, aby dítě na výpravu nebo tábor jelo.
- **Neznají dostatečně duchovní tradice, které převažují v naší společnosti** – stejně tak nemůžeme očekávat, že dítě, které přichází do České republiky z místa, kde převažuje odlišná duchovní tradice, bude ihned podrobně seznámené se zdejšími duchovními tradicemi a jejich rituály a zásadami. Je tedy třeba být tolerantní k jeho neznalosti a využívat vhodné příležitosti k tomu, aby mělo dítě možnost se s některými prvky zdejších duchovních tradic seznamovat.

Jak pro ně můžeme uzpůsobit chod oddílu

Děti z odlišného náboženského či kulturního prostředí, které přicházejí do skautských oddílů, mohou mít následující specifické potřeby:

- **potřebu dodržování rituálů a svátků typických pro jeho duchovní tradici** – pokud do našeho oddílu přijde dítě s odlišnou kulturní tradicí, je třeba si o ní brzy zjistit podrobné informace. Je to velmi důležité právě proto, abyste zjistili, zda mohou některé rituály či svátky, kterých by se dítě mělo účastnit, vliv na jeho účast na oddílových programech. Můžete tak například zjistit, že se člen oddílu, který je muslim, potřebuje každý pátek účastnit společné modlitby v mešitě a potřebuje za vámi přijet na výpravu později. Nebo zjistíte, kdy přesně je v daný rok ramadán, kdy bude člen oddílu pravděpodobně držet od východu do západu slunce půst. Dalším důležitým zjištěním pro vás může

být to, že Židé mají při šabat (sedmý den týdne určený k odpočinku) zakázáno pracovat včetně například vaření anebo používání ohně.

- **potřebu dodržovat specifické zásady s jídlem a pitím** – také v tomto případě je třeba zjistit si všechny podrobné informace o zásadách při přípravě či požívání jídla a pití, které jsou spojeny s danou duchovní tradicí. Můžete tak například zjistit, že muslimové nesmí jíst vepřové maso ani žádné výrobky z něj, nesmí pít alkohol, Židé pak mají povinnost dodržovat řadu zásad (známých pod označením košer) při přípravě jídla – například striktně zapovězené mísení masa a mléka, včetně používání stejných nádob na tyto potraviny. Židé také třeba během svátku pesach nesmí jíst nic kvašeného a mají i spoustu dalších pravidel.

Poté co zjistíte všechny zásady a potřeby, je vhodné kontaktovat rodiče a domluvit se s nimi na tom, jak tyto potřeby můžete naplnit. Můžete se s nimi poradit například nad sestavováním jídelníčku na akci. Pokud pro vás dosud nebyl problém zajistit specifické stravování pro dítě s bezlepkovou dietou, neměl by to být problém ani v případě dítěte, které vyžaduje košer jídlo z důvodu své víry.

Co ještě můžete udělat pro úspěšné zapojení dítěte z odlišného náboženského nebo kulturního prostředí do oddílu:

- **Nechte děti představit ostatním odlišné náboženství nebo kulturu** – domluvte se s dítětem, které pochází z odlišného náboženského prostředí, na tom, že na některou schůzku či výpravu připraví program, ve kterém tuto duchovní tradici představí ostatním. Seznámí je s hlavními svátky, zvyky a rituály. Případně se můžete domluvit s některým z jeho rodičů, zda by se programu nemohl zúčastnit taky a tradice vám představit. Při takovém programu můžete s oddílem také navštívit přímo některé z míst, které je s touto duchovní tradicí spojeno (mešitu, synagogu, apod.).
- **Pusťte si na výpravě nebo jiné akci film, který přibližuje dané náboženství či kulturu** – další vhodnou příležitostí, jak se v oddíle můžete podrobněji seznámit s duchovní tradicí, kterou vyznává člen vašeho oddílu, jsou filmy, které byly o těchto tradicích natočeny. Může jít o hraný film přibližující některý příběh nebo osobnost (např. Malý Buddha) nebo historické období, které je s touto tradicí úzce spojeno. Po zhlédnutí filmu můžete vést diskuzi o tom, co nového jste zjistili, shrnout hlavní fakta a informace.

Na koho se můžeme obrátit pro pomoc

Pokud budete chtít získat podrobnější informace o některé duchovní tradici, můžete se obrátit na některou z organizací, která většinou zastřešuje věřící jednotlivých náboženství v České republice. V případě islámu jde o **Ústředí muslimských obcí**. Podrobné informace můžete získat i od lidí z **Islámské nadace v Praze** (<http://islamweb.cz>) nebo z **Islámské nadace v Brně** (<http://mesita.cz>). Pro získání informací o judaismu se můžete obrátit na **Pražskou židovskou obec** nebo **Federaci židovských obcí** (www.fzo.cz). Spoustu informací můžete získat i od sdružení **Bejt Praha** (www.bejt-praha.cz). Zajímavé programy i materiály o tibetském buddhismu i o buddhismu obecně můžete získat prostřednictvím občanského sdružení **Lungta** (www.lungta.cz). Informace o hinduismu a hinduistech v ČR můžete získat od členů **České hinduistické náboženské společnosti** (www.hinduismus.cz).

Literatura a odkazy

VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice*. Portál, 2004.

PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*. Přeložili M. Tesařová a S. Straka, Karmelitánské nakladatelství, 1998.

KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Vyšehrad, 1993.

NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z*. Přeložili M. a D. Zbavitelovi, Sefer, 1992.

MILTNER, V. *Malá encyklopedie buddhismu*. Práce, 1997.

WERNER, K. *Malá encyklopedie hinduismu*. Atlantis, 1996.

www.vira.cz

www.christnet.cz

www.islamweb.cz

www.buddhismus.cz

www.hinduismus.cz

Poruchy chování a emocí

Co je to porucha chování

Pod pojmem „poruchy chování“ si nejspíš představíme rozčuchaného výrostka, který krade v samoobsluze, lže rodičům, šikanuje spolužáky, nadává učitelům a doma týrá svého křečka...

Ale bylo by chybou myslet si, že všechny děti s poruchami chování a emocí se chovají jen násilně a agresivně. Skupina těchto dětí je velmi různorodá. Objevuje se zde mnoho projevů abnormálního a asociálního chování, včetně přidružených emocionálních poruch, schizofrenních sklonů, deprese, úzkostných stavů, vzdorovitého a násilného chování.

Světová zdravotnická organizace charakterizuje poruchy chování a emocí jako disociální (nespolečenské), agresivní a vzdorovité chování. Příkladem takového chování jsou nadměrné rvačky, tyranizování slabších, krutost k jiným lidem nebo ke zvířatům, závažná destrukce majetku, zakládání ohňů, krádeže, opakované lhaní, záškoláctví, útky z domova, mimořádně časté a intenzivní výbuchy zlosti, vzdorovité provokativní chování a trvalá neposlušnost.

Projevy poruch chování můžeme rozdělit do čtyř základních oblastí:

- agresivita (může být proti lidem, zvířatům, věcem i sobě samému),
- úmyslné poškozování věcí a majetku,
- porušování pravidel, delikty,
- nepoctivost – lži, krádeže, podvody.

Při posuzování, zda se u dítěte jedná o poruchu chování, je třeba zhodnotit několik rovin. První z nich je míra poruchového chování. Porucha označuje extrémní míru, která je závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v době dospívání. Dále je třeba, aby se dané chování vyskytovalo trvale a často, tedy nejednalo se jen o ojedinělé nespolečenské nebo kriminální činy, vzdory, občasné krádeže a rvačky, i když tyto projevy jsou pro poruchy chování typické. A v neposlední řadě se také přihlíží k přiměřenosti chování k věku dítěte. Chování by mělo výrazně překračovat vzorce chování, které jsou typické pro příslušný věk.

Porucha chování je vždy označována jako negativní a nežádoucí odchylka od normy chování. To, které chování se považuje za vhodné a žádoucí a které naopak za nevhodné a nežádoucí, určuje společnost (různé společnosti mohou mít různé normy, které závisí na vyspělosti společnosti, životní úrovni, politické a ekonomické situaci, morálním vývoji a dalších faktorech). Většinu těchto společenských norem chování nemají lidé vrozenou, ale musí se ji naučit během života. Poruchy chování tak můžeme chápat i jako obtíž přizpůsobit se v běžném sociálním prostředí, respektovat autority a obecně přijímaná pravidla společenského chování.

Charakteristika dítěte s poruchou chování

Přestože se děti s poruchami chování mohou projevovat různě, shodují se v nepřátelském chování k těm, kdo je vychovávají, učí a žijí s nimi, především tedy k autoritám. V kolektivech vrstevníků často zažívají vyloučení a izolaci.

Porucha chování nemá přímý vliv na intelekt dítěte, ale přesto je typický slabý prospěch a selhávání ve škole. Kvůli problémovému chování bývají tyto děti ve škole často napomínány a trestány, takže jejich zkušenost se školou je negativní. To se pak samozřejmě promítá do jejich přístupu k učení a k docházce do školy. Školní selhávání je také ovlivněno nedostatečnou motivací těchto dětí a případně i přidruženými poruchami, jako např. specifickými vývojovými poruchami učení (např. dyslexie, dysgrafie) nebo poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD).

Děti s poruchami chování a emocí mívají narušené a neuspokojivé sociální vztahy se svými vrstevníky i s dospělými. Sami neumí vztahy kvalitně navazovat a zároveň zažívají časté odmítání ze strany druhých pro své problémové chování. Tyto děti bývají spíše citově chladné, neumí se vcítit do druhých a jsou egoistické. Mají tendenci cítit se nešťastně a podhodnocovat sebe a své schopnosti.

Příčiny poruch chování

Vznik a rozvoj poruchy chování má ve většině případů více příčin. Můžeme je rozdělit na biologické, psychologické a sociální rizikové faktory:

- biologické faktory: genetické vloh, zvláštnosti nervové soustavy nebo nějaký zásah do biologické struktury organismu (např. zranění, infekce, otrava), často ještě v období před narozením nebo kolem porodu,
- psychologické faktory: jazyková bariéra, prodělané trauma, různé druhy psychických poruch a onemocnění,
- sociální faktory: nedobré rodinné prostředí (nedostatek bezpečí a lásky, rozchody rodičů, jejich špatný příklad – kriminalita, závislosti, konflikty), nesprávné výchovné postupy, týrání, zneužívání, zanedbávání, vliv negativně orientovaných vrstevníků atd.

Biologické faktory ve většině případů poruch chování stojí u prvotního vzniku poruchy, dávají jí základ. Psychologické a sociální faktory se pak spíše podílejí na rozvoji poruchy. Například se narodí dítě se syndromem ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou), který je dán biologicky. Pokud se narodí do nepodnětného rodinného prostředí, kde není správně výchovně vedeno, snadno a rychle se jeho obtíže rozvinou v poruchu chování. ADHD se tak stane biologickým základem poruchy chování a špatné sociální prostředí jejím spouštěčem. Kdyby se dané dítě narodilo do fungující rodiny, která by ho dobře vychovávala, a nepůsobily by ani jiné škodlivé vlivy, k rozvoji poruchy chování nedojde.

Jak se bude porucha chování pravděpodobně dále vyvíjet, můžeme předpovědět podle několika okolností. Když porucha vznikla v útlém dětství, projevuje se v domácím i cizím prostředí, dítě má špatné vztahy s vrstevníky, jiné přidružené poruchy (porucha pozornosti, hyperaktivita, impulzivita), špatné rodinné zázemí nebo žije v sociálním vyloučení, je velká pravděpodobnost, že porucha chování bude trvalého charakteru nebo se bude ještě dále prohlubovat. Naopak faktory, které pomáhají chránit před rozvojem poruchy chování nebo jejím dalším prohlubováním jsou dobrý vztah s rodiči, přátelé s prosociálními zájmy, dobrá inteligence a úspěšnost.

Porucha chování v dětství s velkou pravděpodobností přeroste do rizikového chování v adolescenci a dospělosti. Jen u 12–20 procent osob, které měly v dětství poruchy chování, se podařilo poruchu kompenzovat a jsou zcela bez následků. 27–49 procent chlapců a 21–33 procent dívek, u kterých se projevila porucha chování do 15 let, mělo i v dospělosti poruchy osobnosti.

Proto je nutná především včasná diagnostika poruchy chování a na ni navazující terapeutická a nápravná práce s dítětem v sociálním kontextu (tedy ve spolupráci s rodinou, školou, sociálním okolím).

Nejčastější potřeby dětí s poruchou chování a emocí

Jako nejvhodnější přístup k dětem s poruchami chování se jeví disciplína a režim v kombinaci spolu s respektováním individuality dětské osobnosti a projevovaným emočním vztahem k dítěti.

Děti s poruchami chování mají problém chápat a dodržovat normy chování. Můžeme jim pomoci tím, že jasně vymezíme hranice a pravidla přijatelného chování. **Pravidla by měla být jasná a jednoduchá.** Pro začátek jich ustanovíme raději menší počet, vysvětlíme je na konkrétních příkladech a odůvodníme jejich smysl. Vhodné je pravidla formulovat pozitivně, tedy co se má správně dělat, ne negativně (např. „chováme se k sobě kamarádsky“ místo „nemláíme se a nenadááme si“). Na pravidlech by se měli shodnout všichni členové oddílu/družiny, vyvěsit je na dobře viditelné místo a často si je připomínat. Předem si také domluvte odměny a tresty, které budou následovat po dodržování/porušení daných pravidel. Vedoucí musí dbát, aby pravidla platila pro všechny. Můžete také zavést pravidelné hodnocení chování, napojené na systém odměn a trestů, kterým děti dostávají zpětnou vazbu na své chování od okolí, resp. vedoucího (např. počet bodů za chování, razítko do notesu). Vhodné pak je hodnocení propojit i s rodiči, aby věděli, jak se dítě na schůzce chovalo.

Kromě obecných pravidel se všemi dětmi v oddíle můžete také třeba uzavřít smlouvu s jedním dítětem zvlášť, když má v chování nějaký problém (např. „když nebudeš celou hru podvádět, můžeš vybrat další hru“ nebo „pokud na schůzce aspoň třikrát poslechněš napoprvé – oba víme, že s tím míváš problém – můžeš být kapitán družstva při fotbale“).

Snažíme se podporovat správné chování dítěte a i za malý pokrok ho chválíme či odměňujeme. Podpora pozitivního chování má mnohem větší efekt než samotné napomínání či trestání chování nežádoucího. Věnujeme tím dítěti naši pozornost a motivujeme ho k dalšímu snažení.

Vhodná podpora pro dítě s poruchou chování je také zajistit mu efektivní využití veškerého času. Dítě, které se právě nudí, má k projevům poruch chování blíže, než když je zaujaté nějakou činností, hrou. Když si vedoucí program pečlivě naplánuje, dobře se připraví, může mnoha nežádoucím projevům dítěte předejít. Podobně to platí i pro přechody mezi činnostmi nebo mezi jednotlivými místy. Tuto chvíli chápe dítě jako určitou volnost, nejasnost, neohraňčenost a má tedy spíš tendenci chovat se rušivě. Vedoucí to může předvídat a zajistit efektivní a rychlé přechody, dodat jim nějakou strukturu, řád (např. přesun ve formě hry na partyzánskou jednotku apod.).

Pro zdárný průběh programu, aby se pro něj dítě zaujalo, je důležitá motivace! Úkoly je třeba zadávat efektivně, po malých snadno a rychle splnitelných krůčcích. Při vysvětlování využívejte názorné příklady z reálného života a vždy si ověřte, zda dítě zadání úkolu pochopilo. Dítěti pomůžte, když je při programu poblíž vedoucího a když ho vedoucí často zatahuje do činnosti, dává mu kontrolní otázky, obrací se na něj.

Je třeba si také uvědomit, že do naší reakce na nežádoucí chování dítěte vstupují negativní emoce, které v nás takové chování vyvolává. Přirozeně můžeme vnímat dané chování jako útok proti své osobě, máme vztek a pak i reagujeme podrážděně. Je to pochopitelné, ale nepraktické. Naše podrážděná a přehnaná reakce dá dítěti dostatek pozornosti, o kterou svým zlobením usilovalo, a tím ho utvrdí v tom, že takové chování na získání pozornosti funguje. Je dobré průběžně reflektovat své reakce na rušivé chování – co to udělalo s námi, co s dítětem, co s ostatními dětmi? Na základě toho se můžeme naučit i lépe zacházet se svými pocity zloby a vzteku. A místo automatické reakce zkusit zůstat klidný a jasně dítěti vysvětlit, co se nám na jeho chování nelíbí. Oplácení zraňujícího chování by jen rozpoutalo řetězec, který se pak těžko zastavuje

Děti s poruchami chování mají obtíže ve vztazích s vrstevníky i dospělými. Tuto oblast můžeme rozvíjet pomocí her zaměřených na komunikaci a na nácvik sociálních dovedností. Můžeme navčičovat správné řešení problémových situací mezi dětmi, třeba hraním scének nebo dokončováním příběhů.

Dobrou volbou pro děti s poruchami chování jsou volnočasové aktivity, příležitost k relaxaci a aktivnímu zapojení do života v kolektivu vrstevníků. Zátěžové programy, jako pobyt v přírodě, sjíždění řeky, puťák apod., které skautské oddíly běžně pořádají, jsou příležitostí zkusit spolehnout se na sebe a svou skupinu, což je zvlášť pro dítě s poruchou chování důležitá výzva. Pokud obstojí, zvýší si vlastní sebehodnocení, že něco zvládlo, a zlepší se ve spolupráci s ostatními.

Zároveň dětský oddíl, osobnost vedoucího i společná síla skupiny se nabízejí jako jedinečné prostředky k tomu, aby se pracovalo na zvládnání projevů poruch chování a posilovalo se naopak chování pozitivní. **Skautské oddíly se svým programem cílí na vytváření kvalitních vztahů a nabízejí smysluplné trávení volného času, čímž jsou zároveň vhodnou prevencí před rozvojem poruch chování.**

Na koho se můžeme obrátit pro pomoc

U dětí s poruchami chování je důležité spolupracovat především úzce s rodiči nebo tím, kdo dítě vychovává. Když spolupráce funguje, můžeme sdílet osvědčené výchovné přístupy k dítěti.

V případě, že potřebujete odbornou konzultaci nebo podporu pro dítě, můžete se obrátit na následující specializované instituce:

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

V poradně pracuje tým psychologů a speciálních pedagogů, můžete poprosit o konzultaci výchovných problémů. Některé poradny také nabízejí programy pro děti, např. program zaměřený na zlepšení adaptačních a komunikačních schopností, program pro děti s kázeňskými problémy. Samozřejmě že tam dítě nepřihlásíte sami, ale můžete tuto možnost zjistit a nabídnout rodičům dítěte.

Střediska výchovné péče (SVP)

Nabízejí ambulantní, celodenní i krátkodobé internátní programy pro děti a mladistvé s poruchami chování a konzultace pro rodiče a pedagogické pracovníky (i pro vedoucí skautských oddílů, když se chtějí na něco zeptat).

Práce probíhá formou rodinných konzultací, individuálních konzultací, rodičovských skupin a skupinových programů pro děti (např. skupina zaměřená na abstinenci, na sebepoznávání, na vztahy a komunikaci, na motivaci, na relaxaci a pohyb apod.).

Eva

Ještě než k nám Eva začala chodit, přišla za mnou její babička, která se vehementně snažila „něco udělat pro vnučku“. Chtěla ji přihlásit do oddílu, přitom mi řekla, že Eva je adoptovaná a její adoptivní rodiče si ji brali ve věku dvou let. Na konci povídání mi dala čokoládu. Jako dítě Eva neměla pud sebezáchovy. I cizím dospělým všechno věřila a nebála by se s nimi kamkoli odejít. Do oddílu vstoupila, když jí bylo dvanáct a od začátku se od ostatních holek v oddíle odlišovala. I ony si to dost brzo uvědomovaly. Z počátku se jednalo o klidnou dívku, přeci jen, nikoho neznala a my moc neznaly ji. To se po určité době výrazně zlepšilo a zanedlouho se Eva stala extrémně výraznou. Velmi se zajímala o kluky. Vybavuju si střediskovou akci, kde nenechala na pokoji ani vlčata, což byl důsledek „neúspěchu“ u skautů. Nosila vyzývavé oblečení, které nebylo zpočátku výrazné, ale podtrhla to třeba tím, že si na džínách natrhala několik děr, trika si uvazovala na nejnutnější pokrytí, nosila holý pupek, záda a podobně. Kluci se jí dost smáli, na což ona reagovala dost neadekvátně. Považovala to za ocenění a výzvu.

Nad řády a povinnostmi Eva brzy zlámala hůl, byla spíše nemotivovaná a necílevědomá. V oddíle také neměla žádnou dobrou kamarádku. Vůbec nevím, za jakých okolností Eva odešla. Předtím několikrát utekla rodičům z domova a chytala se nějakých pofiderních spolků. A pokud je mi dobře známo, po čase se „uklidnila“, čeká čtvrté dítě a žije mimo Prahu. Práce s ní nebyla jednoduchá, ale doufám, že jsme jí do života něco daly.

— Kvítě, 52. středisko Stopaři, Praha 8

Literatura a odkazy

JANKŮ, K. *Dítě s poruchou chování a emocí*. Ostravská univerzita, 2009.

TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Portál, 2005.

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Themis, 2004.

POKORNÁ, V. *Poruchy chování u dětí a jejich náprava*. Fortuna, 1994.

SHEEDYOVÁ-KURCINKOVÁ, M. *Problémové dítě v rodině a ve škole*. Portál, 1998.

MERTIN, V., ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pomáhají s problémy*. Portál, 2012.

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnání agresivity a neklidu*. Portál, 2008.

Mnohonásobná identita v současném pojetí multikulturní výchovy

Velmi důležité pro práci s tématem sociálního znevýhodnění je i pohled na to, jak se současná multikulturní výchova dívá na identitu jedince a to, čím vším a jak je tvořena. Především v západních zemích totiž v posledních letech dochází k významnému posunu v pojetí identity, který se postupně prosazuje i v české odborné veřejnosti.

Jde o přesun od jednoho modelu pojetí identity k druhému. Tím první, který v Česku stále převažuje, se nazývá kulturně-standardní model, ten druhý je nazýván modelem transkulturním. Jaký je mezi nimi rozdíl v tom, jak chápou identitu člověka?

Kulturně-standardní přístup

Kulturně-standardní přístup vychází z předpokladu, že etnické, národnostní a další skupiny mají specifické znaky, které vytváří rozdíly a zapřičiňují nedorozumění ve vzájemných kontaktech těchto skupin. Pro zlepšení vzájemných vztahů mezi těmito skupinami je nutné tyto rozdíly pochopit a naučit se je respektovat. Multikulturní výchova se proto v tomto pojetí zaměřuje především na seznámení se s charakteristikou a aspekty jednotlivých „ohraničených“ kultur a způsoby, jakými se tyto kultury projevují. Příslušníci jednotlivých skupin jsou často spojováni se znaky, které jsou pro tu či onu skupinu charakteristické. Tento přístup klade důraz na to, abychom si uvědomili, že naše kultura a zvyky nejsou ty jediné, které na zemi jsou. Tím, že budeme poznávat jiné kultury a jejich zvyky a tradice se zvýší naše tolerance k jejich odlišnostem. Proti obavám z neznámého staví možnost vzájemného obohacení, které přítomnost lidí z jiných kultur či kontakt s nimi přináší.

Nevýhodou tohoto přístupu je, že při popisu kultur může často skončit pouze u vnějších symbolů či rituálů a ty hlubší sféry kultur zůstanou skryty. Další nevýhodou je, že pevně určuje hranice jednotlivých skupin, do nichž ty druzí prostě patří, a tím de facto omezuje naše vnímání druhých. Můžeme si tak snadno myslet, že například všichni Vietnamci jsou velmi pracovití nebo všichni Španělé hlasití a spontánní. Zároveň tím, že budeme popisovat rozdíly mezi jednotlivými skupinami, můžeme popisované skupiny od sebe vlastně více oddělovat a odcizovat.

Transkulturní přístup

Transkulturní přístup více než o charakteristikách určitých skupin mluví o zkušenostech jednotlivce, které spoluvytvářejí jeho kulturu a které se pak při vzájemném dialogu s ostatními projevují právě jako kulturní rozdíly.

Transkulturní přístup pracuje s pojetím tzv. mnohonásobné identity. Tvrdí, že v současném světě nežijí členové jasně definovaných skupin a hranice států se dnes již nekryjí s hranicemi etnických a národnostních skupin. Svě ukotvení, hodnoty a životní postoje si dnes mnohem častěji hledají konkrétní

jednotlivci než definované skupiny. To, že se přihlásíme k některé ze sociokulturních skupin, je jen jednou z mnoha identit, které utvářejí a budují naši celkovou osobnost – naše já.

Nemluvíme tak už o představitelích jednotlivých kulturních skupin, které spolu vzájemně komunikují, ale o vzájemné interakci jednotlivých lidí – individuí. Tento přístup jednoznačně klade důraz na jedinečnost každého člověka, která je formována jeho osobními zkušenostmi a prostředím, ve kterém žije (oproti předchozímu vnímání osob jako zástupců jednotlivých sociokulturních skupin).

Multikulturní výchova tak podle tohoto přístupu není jen způsobem, jak předávat informace o těch „druhých“ (Vietnamcích, Romech, Ukrajincích, homosexuálech, věřících atd.), ale cestou, jak budovat otevřenost, podporovat pluralistické myšlení a individuální přístup.

Tento přístup mnohem více pracuje s konkrétními osobními příběhy lidí, které jsou velmi rozdílné a barvité. Zároveň mohou být jejich zkušenosti rozdílné i přesto, že patří do jedné sociokulturní skupiny.

Často se také v jejich identitě prolíná hned několik takových skupin – syn afrických rodičů vyrůstá v Evropě, je homosexuál a v dospělosti konvertoval ke křesťanství.

Tento přístup se tak odklání od určité stereotypnosti svého předchůdce a rozvíjí naši vnímavost vůči rozdílnosti a respektu ke každému jednotlivci.

Literatura a odkazy

Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni – Varianty, 2008

Sociální znevýhodnění a finance

Bariéry na straně dítěte nebo rodiny pro aktivní účast v oddíle mohou být různého charakteru, jedním z nich je i chudoba, finanční nedostatečnost nebo i specifické potřeby vyžadující zvýšené finanční náklady na účast dítěte při oddílových akcích.

U sociálně slabé rodiny, která se dlouhodobě potýká s nízkým příjmem, je vydání financí na akci s oddílem komfortem, který si nemůže dovolit. Dítě tak má větší bariéry v přístupu k volnočasovým aktivitám a ocitá se v izolaci od běžných aktivit svých vrstevníků, nudí se a prostorem pro zábavu se stává ulice či plácek u domu, kde žije. Je nepochybné, že toto prostředí není příliš podnětné a dítě tak je vystaveno vlivu mnoha sociálně patologických jevů.

Zdravotně znevýhodněné dítě má specifické potřeby, které ve většině případů nejsou finančního charakteru. Účast dítěte na schůzkách v klubovně si ale může vyžádat specifické úpravy klubovny, až už se jedná o vozíčkáře nebo třeba o dítě zrakově postižené.

Oddílový vedoucí může podpořit dítě, které nemá finanční prostředky pro účast na akcích v oddíle, mnoha způsoby:

1. snížením členského příspěvku, rozložením plateb do splátek

Středisková rada má pravomoc rozhodnout o výši členských příspěvků na daný rok. Není bezpodmínečně nutné, aby byla výše tohoto poplatku pro všechny členy střediska jednotná. Rada může rozhodnout o sníženém poplatku pro děti ze znevýhodněného prostředí nebo pro více dětí z jedné rodiny. Veškeré platby potom může vůdce oddílu rodičům znevýhodněného dítěte rozložit do splátek s časovou periodou, která je přijatelná pro obě strany.

2. snížením účastnického poplatku na akce a letní tábor

O výši účastnických poplatků na oddílové akce i o ceně letního tábora rozhoduje vůdce oddílu (či tábora). Může se proto vždy rozhodnout, že některému z účastníků poskytne slevu ze sociálních důvodů. Takovéto pravidlo by mělo být řádně komunikováno ve střediskové radě a prezentováno všem rodičům. Vůdce oddílu může slevu umožnit na základě vlastní znalosti situace rodiny dítěte, nebo ve specifických podmínkách požadovat doložení potvrzení – např. doklad o vyplácení dávek hmotné nouze rodině dítěte. Nutno ale mít na paměti, že ne každá sociálně slabá rodina se ocitá v hmotné nouzi specifikované zákonem č. 111/2006 Sb.

I zde může vůdce umožnit platbu ve splátkách.

3. pomocí s pořízením vybavení na akce a letní tábor

Skautské akce mají různou podobu a náročnost. Obecně ale platí, že každý člen potřebuje určité vybavení, aby se mohl těchto akcí účastnit. Vůdce má proto různé možnosti, jak tuto situaci řešit:

- **burza oblečení a vybavení** – uspořádání takovéto burzy nás mnoho času nestojí, avšak rodiče toto mnohdy uvítají. Vybavení je možné vyměňovat, nebo prodávat za ceny přiměřené opotřebení
- **poskytnutí staršího, funkčního vybavení** – je ideální, aby oddíl schraňoval vybavení, které již jeho členové nepoužívají, a nabízel je k dalšímu využití

- **nákup základního vybavení a zapůjčení dítěti** – pro tuto variantu by se vůdce měl rozhodnout v případě, že v oddíle vyvstala potřeba takovéto podpory a oddíl disponuje potřebným finančním obnosem. Je vhodné tyto prostředky získat z jiných zdrojů, než jsou členské a účastnické poplatky, neboť bez důkladné diskuze s rodiči ostatních dětí může být toto přijímáno negativně. Žádost o získání těchto prostředků je možné podat v rámci dotačních řízení, v tomto případě nejčastěji u samospráv, nadací nebo firemních dárců.

4. přizpůsobením aktivit oddílu

Vůdce by měl detailně znát specifické potřeby dětí ve svém oddíle a vhodným způsobem na ně reagovat. Pakliže mám v oddíle děti ze sociálně slabých rodin, nebudu pořádat oddílové výpravy, které vyžadují extrémní finanční náklady na vstupném, dopravě, ubytování apod. I na louce ve městě lze bez jediné koruny vymyslet program, který se vyrovná zážitku z drahého lanového centra.

5. informováním rodičů o možnosti čerpání dávek hmotné nouze

Zákon o hmotné nouzi č.111/2006 Sb. umožňuje pověřeným obecním úřadům vyplácet tzv. jednorázovku – dávku mimořádné okamžité pomoci, kterou lze využít na úhradu nákladů spojených se zájmovou činností dítěte. Tato dávka může být vyplacena jednorázově nebo opakovaně a příjemce této dávky je povinen dokládat potvrzení o vynaložení těchto prostředků – např. potvrzení o úhradě účastnického poplatku na letním táboře a následné potvrzení o účasti dítěte po celou dobu tábora. Informace o dávkách hmotné nouze najdete na <http://www.mpsv.cz/cs/5>, kde jsou uvedeny i průběžné novelizace.

6. získáním finančních prostředků pro podporu znevýhodněných dětí

Pro podporu dítěte nebo i celého oddílu lze získat finanční prostředky na základě projektových žádostí v různých grantových výzvách nebo prostřednictvím sponzorských darů. Tyto prostředky nejsou nárokové a lze je využít pouze na účel, na který jsou určeny. Může jít o úhradu nákladů spojených s uspořádáním letního tábora, o uspořádání benefičního divadelního představení pro podporu sociálně slabých dětí v oddíle apod. Náležitosti projektových žádostí jsou dané podmínkami konkrétní výzvy, informace jsou uváděny na webových stránkách poskytovatele finančních prostředků.

Fundraising

Termín fundraising v českém prostředí už poměrně zdomácněl a používá se bez českého ekvivalentu. Znamená to v podstatě získávání finančních prostředků nutných pro rozvoj a aktivity organizace. Jedná se o zdroje potenciální – není zaručen příjem financí a jejich získání je ve většině případů podmíněno přípravou projektové žádosti a úspěchem u výběrové komise dané výzvy. Důležité je si uvědomit, že kdo nepožádá, nic nedostane.

U finanční podpory neexistuje jednotná forma – může se jednat o příspěvky, dotace nebo dary. Pojmenování podpory může být zavádějící, neboť neurčuje její právní normu. Je nutné, aby jakákoli finanční podpora byla poskytnuta na základě písemné smlouvy, která jasně definuje její charakter a také podmínky jejího poskytnutí, využití či vyúčtování. Smlouva také určuje, jaké náklady jsou uznatelné, tzn., co lze a nelze z dané podpory hradit. Mezi základní pravidla patří, že získané finanční prostředky musí být využity na účel, na který byly poskytnuty.

Mnohdy finanční podpora nemůže tvořit 100% nákladů projektu a je vyžadována spoluúčast žadatele. Tyto prostředky dává žadatel z vlastních zdrojů nebo od jiného donátora. Vícezdrojové financování je mnohdy nezbytné a velmi funkční, avšak kombinování některých zdrojů je výslovně zakázáno ve smlouvě o poskytnutí finanční podpory. Příkladem může být souběh financování jednoho projektu z dotace státního rozpočtu a z příspěvku kraje.

Existuje celá řada grantových příležitostí, obecně je lze rozdělit do následujících kategorií:

- příspěvky územních samospráv
- příspěvky od nadací a nadačních fondů
- dotace ze státního rozpočtu – přímé a nepřímé
- příspěvky z fondů EU
- sponzoring

Příspěvky územních samospráv

Do této kategorie zahrnujeme příspěvky z rozpočtů obcí, měst a krajů. U větších měst a krajů jsou poskytovány v tematicky zaměřených grantových fondech, které mají oficiálně stanovená pravidla i formuláře žádostí, které jsou zveřejňovány na webových stránkách. U menších obcí se žádosti o příspěvek řeší přímou žádostí směřovanou k představiteli obce – většinou starostovi.

Obecně platí, že výhodou fundraisingu v této kategorii je osobní jednání s představiteli samosprávy, zacílení žádosti na lokální témata a co nejkonkrétnější a hmatatelné výstupy činnosti, která je finančně podpořena.

Příspěvky nadací a nadačních fondů

Nadace a nadační fondy sdružují majetek za účelem jeho přerozdělování na předem stanovené aktivity, rovněž tematicky rozdělené. I nadace vypisují výzvy k předkládání projektových žádostí dle předem stanovených pravidel. U podávání žádostí je nutné mít jasnou představu, na co konkrétně žádám a přizpůsobit

Dotace ze státního rozpočtu

Ústředí Junáka získává na hlavní činnost organizace prostředky od Ministerstva školství a tělovýchovy (MŠMT) ze státního rozpočtu, které následně distribuuje mezi organizační jednotky. O tuto dotaci může žádat Junák pouze prostřednictvím svého ústředí.

Základní organizační jednotky se mohou ucházet o dotace v rámci výzev jiných ministerstev, např. Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva pro místní rozvoj apod. U těchto dotačních titulů ale platí, že předkládaný projekt by měl mít širší dopad, větší dopad působnosti, než je tomu u regionálních projektů.

Dotace ze zdrojů Evropské unie

V rámci fondů Evropské unie je vypisována celá řada operačních programů a oblastí podpor, které mají specifické náležitosti a zaměření. V tomto textu nebudeme zacházet do podrobností, nicméně je nutné zde uvést, že podávané projekty musí mít minimální hodnotu několik set tisíc korun a období realizace

je i několik let. Příprava projektové žádosti je náročná, stejně tak průběžné monitorovací zprávy řídicím orgánům poskytovatele dotace a dodržování přísných pravidel pro příjemce.

www.evropska-unie.cz

www.eurodesk.cz

Sponzoring

U této kategorie je nejdůležitější si uvědomit, že se nejedná o charitu, ale o obchod. Firmě, která poskytne finanční prostředky, nabízíme protislužbu v podobě reklamy, prestiže či úlevy na daních. Je nezbytně nutné si předem vydefinovat, co chcí a co nabízím, podávat jasné a stručné informace.

Mezi sponzorské dary můžeme zařadit finanční prostředky, hmotné dary, bezplatné poskytnutí služby či slevy na jejich služby či zboží.

Velké firmy mají nastavené strategie sponzoringu, mnohdy mají i grantové programy s definovanými cílovými skupinami. Malé firmy častěji podporují konkrétní akce lokálního charakteru. Pro úspěch je klíčové jednat s kompetentní osobou – nejlépe s vedením firmy, která má oprávnění rozhodnout o poskytnutí sponzorského daru.

Sponzorské dary mohou pocházet i od fyzických osob, od individuálních dárců.

Příjem ze sponzorských darů nelze předem naplánovat, avšak je dobré si v rámci plánování činnosti určit i zdroje financování a sponzorské dary do nich zahrnout. Poté je nutné se jednání se sponzory průběžně věnovat.

Kde získat informace

Informace o grantových výzvách pravidelně zveřejňují poskytovatelé těchto financí na svých webových stránkách. Zároveň je možné sledovat tzv. grantové kalendáře, které pravidelně přinášejí přehled grantových výzev včetně specifikace oblastí podpory a základních podmínek. Tyto grantové kalendáře je možné najít na následujících serverech:

www.neziskovky.cz

www.nno.ecn.cz

S přípravou projektu, vytipováním vhodného finančního zdroje či s realizací projektu samotného ti pomůže i odbor Skauting pro všechny <http://spv.skauting.cz/>.

„Nejsem žádná socka...”

Jak pracovat s dětmi se sociálním znevýhodněním v prostředí skautských oddílů

Autoři textů: Václav Zeman – Šík (1., 5., 6., 8), Marie Vlasatá – Bedla (3., 7.),
Barbora Šolková – Wiwi (2., 9.), Marie Schönfelderová (4.)

Foto na titulní straně: Václav Zeman – Šík

Editor: Michaela Čákrtová – Střízlík

Grafická úprava a DTP: Marek Bárta

Vydal: Junák – svaz skautů a skautek ČR, odbor Skouting pro všechny
pro vlastní potřebu

www.spv.skouting.cz

Junák – svaz skautů a skautek ČR
odbor Skauting pro všechny
Praha 2012
spv.skauting.cz